

Európska únia
Európsky sociálny fond

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

Darina Bačová
Mária Onušková

Rozvoj čitateľskej gramotnosti prácou s textami zameranými na osobnostný rozvoj a etické aspekty

Publikácia bola vydaná a financovaná z prostriedkov ESF
v rámci národného projektu Profesionálny a kariérový rast
pedagogických zamestnancov.
ITMS kód projektu 26120130002
ITMS kód projektu 26140230002

2015

**Rozvoj čitateľskej gramotnosti prácou
s textami zameranými na
osobnostný rozvoj a etické aspekty**

Darina BAČOVÁ
Mária ONUŠKOVÁ

Názov: **Rozvoj čitateľskej gramotnosti prácou s textami zameranými na osobnostný rozvoj a etické aspekty**

Autori: PaedDr. Darina Bačová
PaedDr. Mária Onušková

Recenzenti: Mgr. Eva Stružová
Mgr. Eva Lišková

Vydavateľ: Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave

Odborná redaktorka: Mgr. Sylvia Laczová

Grafická úprava: Ing. Monika Chovancová

Vydanie: 1.

Rok vydania: 2015

Počet strán: 44

ISBN **978-80-565-1108-4**

OBSAH

Úvod	5
1 Osobnostný rozvoj žiaka prostredníctvom práce s textom, analýza etických pojmov súvisiacich s textom	6
1.1 Analýza etických pojmov ako východisko práce s textom	6
1.1.1 Etika a jej postavenie v systéme vied	6
1.1.2 Zmysel života	6
1.1.3 Morálne rozhodovanie	7
1.1.4 Povinnosť a svedomie	7
1.1.5 Sloboda a zodpovednosť	9
1.1.6 Humanizmus ako morálny princíp	10
1.1.7 Hodnotová hierarchia a morálny konflikt	10
1.1.8 Klasifikácia hodnôt	11
1.1.9 Prosociálne správanie	11
1.2 Osobnostný rozvoj žiaka	11
1.2.1 Aktivity zameraná na osobnostný rozvoj	14
1.3 Kritériá na výber textu na didaktické využitie	18
1.4 Čitateľská stratégia Príčiny a dôsledky	21
2 Analýza aktivít zameraných na prácu s textom	22
2.1 Analýza aktivít zameraných na prácu s textom umeleckým textom	22
2.2 Analýza aktivít zameraných na prácu s textom – 1. časť	25
2.2.1 Práca s literárnym textom so zameraním na osobnosť Martina Kukučina	25
2.2.2 Práca s textom z poviedky <i>Keď báčik z chochoľova umrie</i>	30
2.3 Analýza aktivít zameraných na prácu s textom – 2. časť	32
Záver	42
Zoznam bibliografických odkazov	43

Úvod

Učebný zdroj k vzdelávaciemu programu *Rozvoj čitateľskej gramotnosti prácou s textami zameranými na osobnostný rozvoj a etické aspekty* je študijným materiálom pre účastníkov vzdelávacieho programu s rovnomeným názvom, ktorí sa rozhodli rozšíriť si svoje profesijné kompetencie v oblasti práce s textami zameranými na rozvoj čitateľskej gramotnosti a podporu osobnostného rozvoja žiaka v oblasti etiky.

Študijný materiál tvoria dve kapitoly, ktoré obsahovo korešpondujú s dvoma tematickými celkami akreditovaného aktualizácieho vzdelávacieho programu. V prvej kapitole sa autorky venujú výberu textov určených na didaktické využitie v školskej praxi, čitateľskej stratégii *Príčiny a dôsledky* zameranej na rozvíjanie čítania s porozumením. Uvádzajú aktivity týkajúce sa osobnostného rozvoja žiaka a analýzu etických pojmov, ktoré sú východiskom pri práci s textom v druhej kapitole.

Druhá kapitola obsahuje analýzy aktivít zameraných na prácu s textom a návrhy tvorivých aktivít, ktoré rôznymi formami a metódami rozvíjajú kreativitu žiakov implementáciou tém z oblasti etiky do edukačného procesu.

Veríme, že učebný zdroj využijú účastníci vzdelávacieho programu aj kolegovia, ktorých oslovili niektoré z námetov na prácu s umeleckým alebo vecným textom a rozhodli sa implementovať niektoré návrhy z učebného zdroja do praxe.

Autorky

1| Osobnostný rozvoj žiaka prostredníctvom práce s textom, analýza etických pojmov súvisiacich s textom

1.1| Analýza etických pojmov ako východisko práce s textom

Túto kapitolu sme zaradili do učebného zdroja, pretože učiteľ, ktorý vedie žiakov pri práci s textom a zameriava sa na jeho etické aspekty, by mal mať ako východisko aj stručnú analýzu základných pojmov z oblasti etiky.

1.1.1| Etika a jej postavenie v systéme vied

Jedným z možných moderných spôsobov ponímania etiky je chápať ju ako vedu o morálke – morálnom vedomí, morálnych vzťahoch a morálnych činnostiach. Zaoberá sa nielen mravnými skutkami, ale aj interpretáciou týchto skutkov, t. j. nielen konaním ľudí, ale aj ich názormi na vlastné konanie a konanie iných.

Etika skúma ľudskú spoločnosť – činy, vzťahy a názory ľudí. Etika sa snaží viesť človeka k dobru. Vzhľadom na predmet jej skúmania ju zaraďujeme medzi spoločenské vedy. Svojou podstatou sa radí do systému vied ako veda o človeku, pričom je jednou z filozofických disciplín.

„Etika je veda o morálke a morálka je predmetom jej záujmu. Zaoberať sa etikou bez vzťahu k morálke by bolo nemožné, samoúčelné, nezmyselné. Človek si vytvoril etiku ako nástroj na skúmanie toho, čo je pre neho v praktickom živote nesmierne dôležité, na skúmanie morálky.“ (Vajda 2004, s.13)

Autorom prvej európskej učebnice etiky je Aristoteles, veľká postava gréckej vedy, žiak Platóna a učiteľ Alexandra Macedónskeho. Aristoteles bol filozof a svojimi prácami prezentoval etiku viac ako praktickú než teoretickú vedu. Od čias tohto gréckeho filozofa sa preto etika chápe ako praktická filozofia. V súvislosti s praktickou aplikáciou etika rieši otázky typu: *Čo je správne a čo nesprávne?* Skúma mravné rozhodnutia ľudí a spôsoby, ktorými sa ich snažia odôvodniť. Nenájdeme oblasť života, do ktorej etika nezasahuje, v ktorej by sa nedala uplatniť. Morálku z tohto pohľadu možno chápať ako inštitúciu, ktorá sa vo všetkých oblastiach ľudského života zaoberá hodnotením a spätnou reakciou na správanie sa členov spoločnosti, na konanie ľudí. Etika je náuka o ľudských zámeroch a činoch z pohľadu dobra a zla, šťastia a nešťastia, zmyslu ľudského života. Je teóriou mravnosti.

1.1.2| Zmysel života

Ľudia si často kladú otázku o zmysle života najmä vo chvíľach osobných tragédií a pochybností, ale aj v šťastných obdobiach svojho života. Zamýšľajú sa nad podstatou vlastnej existencie. Dôležité je najst

modus vivendi v základných hodnotových orientáciách, spôsob vzájomného spolužitia. Človek ako prírodno-spoločenský tvor je závislý od prírodných, biologických faktorov, ale zároveň aj od spoločnosti, v ktorej žije. Zmysluplnosť života hľadá v práci, ktorou uspokojuje svoje potreby a realizuje svoje schopnosti. Zmysel života môžu dať človeku deti, či altruistická pomoc tým ľuďom, ktorí to potrebujú. Život sa stáva pre človeka zmysluplným, keď rozvíja svoje možnosti i možnosti ostatných ľudí. Camus, Sartre, Heidegger sú predstaviteľmi ateistického existencializmu. Podľa nich človek má možnosť voľby, a preto je slobodný. V Sartrovej tvorbe má centrálné miesto autentickosť existencie. Zmysel života podľa existencialistov pochopíme len v hraničnej situácii, ak sa ocitneme zoči-voči smrti. Človek sa stále rozhoduje medzi *byť a mať* dimenziou, medzi pravým a nepravým žitím; je zodpovedný za svoje činy, no len pred sebou samým a nie pred druhými ľuďmi.

1.1.3| Morálne rozhodovanie

Ľudia sa často ocitnú v situáciách, v ktorých sa rozhodujú o ďalšom konaní. Pri každom rozhodnutí sa do popredia dostáva morálna hodnota zvažovaného konania. Hodnotový obsah svojmu konaniu dávame morálnou voľbou. Rozhodovanie človeka v istých životných situáciách je náročné, najmä ak ide o situáciu morálneho konfliktu.

Človek ako slobodná bytosť nesie zodpovednosť za to, ako sa rozhoduje, ako na základe svojich rozhodnutí koná a aké dôsledky jeho skutky prinášajú. Konanie človeka môžeme posudzovať z mnohých hľadísk. Jedným z nich je aj morálne hľadisko. Morálnym činom sa stáva každé konanie človeka, ktorým ovplyvňuje medziľudské vzťahy. Aj pasivita, mlčanie, zdržiavanie sa aktivity môžu byť činom. Sloboda voľby konania človeka prináša do života určité riziko. Voľba, aj keď nám nezabezpečí želaný výsledok, umožní nám ukázať kvalitu našej osobnosti. V rozhodovaní máme slobodnú vôľu, záleží od nás, ako nás budú vnímať iní ľudia žijúci okolo nás.

Etici diskutujú o morálnej hodnote činov a pohybujú sa medzi dvoma protíľahlými názormi. Jedna skupina etikov tvrdí, že morálnu hodnotu ľudských činov určujú zámery, motívy, ktoré vedú človeka k rozhodnutiu. Immanuel Kant je predstaviteľom skupiny etikov, ktorá tvrdí, že rozhodujúce je chcieť konať morálne, nezáleží na tom, aký bude výsledok činu. Prečo niečo robím? To je základná otázka. Predstavitelia druhej skupiny tvrdia, že nie je dôležité, prečo konám určitým spôsobom, ale aký je výsledok tohto činu. Hodnota činu teda spočíva v praktickom význame rozhodnutia, ktoré ovplyvní môj život aj život iných ľudí. Uvedené stanovisko zastávajú utilitaristi, podľa nich je potrebné hľadať také riešenie situácie, ktoré je výhodné pre maximálny počet ľudí.

1.1.4| Povinnosť a svedomie

Podľa Vajdu (2014, s.114) je povinnosť „*čosi, čo mám realizovať. Je to však čosi, čo môžem, ale aj nemusím realizovať. Ak ju realizujem, moje konanie sa hodnotí ako mravné, ak tak neurobím, hodnotia ma, že konám nemravné*“.

Ak je realizácia povinnosti spoločensky veľmi dôležitá, rastie cit povinnosti. Ak sa stretáva cit vnútornej povinnosti so spoločenskou inertnosťou, tak tento cit hasne. Činnosť, ktorá je pre spoločnosť nepotrebná, človeka deprimuje, ubíja a ničí jeho aktivitu.

Pri rozhodovaní by mal každý jednotlivec brať do úvahy svoje povinnosti. Rôzne zváženie povinností, ktorými sa človek cíti byť zaviazaný, môžu byť rôzneho druhu a pôvodu môže mať za následok úplne rozdielne rozhodovacie závery. Môže ísť o povinnosti náboženského charakteru, spoločenského charakteru a povinnosti dané rozumom.

Rozdelenie povinností (spracované podľa Luknič 1994)

Povinnosti náboženského charakteru

- majú svoj pôvod vo svätých knihách, v cirkevných tradíciách a v cirkevných zákonoch;
- tie, ktorých pôvod sa spája s najvyššou bytosťou nazývame zjavené, ktoré vychádzajú z interpretácie zjavených pravidiel nazývame odvodené;
- keďže uvedené povinnosti vyplývajú z náboženského presvedčenia, ľudia si ich plnia. Svedomie ich núti dodržiavať ich. Odrážajú božiu vôľu.

Povinnosti spoločenského charakteru

- sú určené spoločenským poriadkom, sú to svetské povinnosti;
- vznikajú ako reakcia na požiadavky malých skupín alebo jednotlivcov;
- na rozdiel od náboženských povinností, ktorých nedodržiavanie ovplyvňuje duševnú stránku existencie, svetské povinnosti a ich nedodržiavanie sa dotýka fyzického bytia, trestá sa pokutami, väzením alebo fyzickými trestami, vrátane trestu smrti;
- ich plnenie je presadzované zákonmi, ktorých plnenie kontroluje polícia. Dodržiavanie svetských povinností teda nie je ponechané na svedomie jednotlivcov.

Povinnosti dané rozumom

- povinnosti sú dané filozofickým myslením, vychádzajúce z filozofickej analýzy, logiky, rozumu;
- takýto systém povinností sa dá aplikovať nezávisle od štátu, inštitúcií, či náboženského presvedčenia.

Tieto teórie týkajúce sa povinností, ich vzniku a vlastností majú svojich kritikov. Rozpory vznikajú predovšetkým z dôvodu možnej protikladnosti vlastných povinností jednotlivca s povinnosťami iných ľudí. „*Ku komu možno byť lojálnejší? Môže byť jedna povinnosť dôležitejšia ako druhá?*“

Anglický filozof W. D. Ross vytvoril model samozrejmych povinností, v ktorom uvádza, že morálnu povinnosť vytvárajú za určitých okolností jasné pravidlá. Ľudia, ktorí sú z morálnej stránky vyzretí, si uvedomujú, že existujú určité činnosti, ktoré musia vykonať, je to ich morálna povinnosť. Ross stanovil šesť kategórií samozrejmych povinností:

1. povinnosť vernosti,
2. povinnosť vďačnosti,
3. povinnosť spravodlivosti,
4. povinnosť dobročinnosti,
5. povinnosť sebazdokonaľovania,
6. povinnosť neohrozovania.

Tento výpočet chápal ako niekoľko morálnych povinností, ktoré musia ľudia dodržiavať okrem zákonov. Medzi povinnosťami vznikajú rozpory, ktoré osobnosť rieši po dôkladnom zvážení okolností podľa vlastného názoru.

Morálka má i normatívnu stránku. Povinnosť je norma spojená s vedomím mravnej záväznosti. Je to niečo, čo sa má realizovať, vykonať, aby to spoločnosť hodnotila ako mravné. Ak nerealizujeme, nekonnáme tak, ľudská spoločnosť nás odmietne verejnou mienkou.

Je zaujímavé, že to, čo sa vykoná nad rámec povinností, často sa hodnotí ako pokrytectvo, prílišná horlivosť, tzv. „šplhanie“ a môže mať nepriaznivý dopad na konajúceho človeka. Človek žije v rámci spoločnosti vo vzťahoch, ktoré by mal rešpektovať. Povinnosť sa stretáva s vonkajšou – spoločenskou potrebou a vnútornou – vlastnou potrebou.

Mravná povinnosť je veľmi úzko prepojená so svedomím. Ak hovoríme o svedomí v súvislosti s povinnosťou, tak povinnosť sa navonok javí ako imperatív; svedomie je vlastné hodnotenie seba samého – samohodnotiaci cit, ktorý funguje len na základe poznania morálnych noriem spoločnosti, o ktorých je jedinec presvedčený. Naše svedomie sa teda ozve vtedy, keď sa narušia všeobecne uznávané morálne normy. „Svedomie je vnútorný hlas človeka, jeho vnútorná autorita. Je prejavom hodnoty našej osobnosti, sily či slabosti nášho ja.“ (Miedzgová 1994, s. 44) Psychológia hovorí, že svedomie je schopnosť určovať si morálne povinnosti, tieto povinnosti vyžadovať, ale aj sledovať a kontrolovať ich plnenie. Etnici uvádzajú tri základné zložky, ktoré ovplyvňujú kvalitu svedomia:

1. **Východisko** – morálka osobnosti je založená na viere, tzv. *morálne apriori*, ktoré predstavuje vo pred dané morálne hodnoty;
 - všeobecný hodnotový horizont sa v našom vedomí mení na intímny, silný pocit človeka ako osobnosti.
2. **Forma** – svedomie je individuálne subjektívne;
 - iba vyspelá osobnosť si uvedomuje svoju slobodu aj zodpovednosť, morálne rozhodnutie človeka je slobodnou voľbou;
 - vyspelá osobnosť si však uvedomuje riziká, ktoré slobodné rozhodnutie prináša a je v plnom rozsahu za takéto rozhodnutia zodpovedná;
3. **Obsah** – utvára sa pôsobením tzv. *motivačného horizontu*; ktorý predstavuje kultúrno-výchovné prostredie človeka. V detstve náš hodnotový systém ovplyvňujú authority. Na základe vlastného poznania a životných skúseností si postupne vytvárame svoju vlastnú hodnotovú orientáciu. V konflikte s hodnotami, ktoré vplývali na vytvorenie a formovanie našej osobnosti, sa prirodzene prejavuje vyspelosť a úroveň svedomia našej osobnosti.

Podľa Mel Thompson (2004, s. 151) svedomie „vyjadruje vnútorné presvedčenie o tom, čo je správne a nesprávne“.

Hlavné otázky však podľa jeho názoru súvisia s pôvodom svedomia. Hovorí o kresťanskom poňatí svedomia a svetovom svedomí. V kresťanskej mravouke je svedomie chápané ako hlas Boha v duši. Od slobody a poznania dobra je závislé svedomie, ak ho charakterizujeme zo svetského pohľadu.

1.1.5| Sloboda a zodpovednosť

Pojem sloboda možno vyjadriť aj slovom voľba. Voľba si vyžaduje zodpovedné, samostatné rozhodovanie a konanie, čo znamená uprednostnenie jedného činu pred druhým. Človek zohľadňuje okolnosti situácie a sloboda spočíva práve vo výbere ciest, ktoré sú v danej situácii pre neho optimálne.

Človek nesie zodpovednosť za následky svojho rozhodnutia. Strach pred zodpovednosťou spôsobuje, že sa človek bráni uskutočniť rozhodnutie. Taká situácia vedie k neutralite, ktorá mu síce umožňuje správne rozhodovanie o tom, čo nemôže urobiť, ale aj tomu, čo môže urobiť v prospech dobra. J. P. Sartre na margo toho uviedol, že „*aj v neangažovaní sme angažovaní*“.

Vplyv na naše rozhodnutie má znalosť veci. Na základe tejto znalosti by sme sa mali správne rozhodovať a byť zodpovedný za to, že naše rozhodnutie bude mravné, v súlade s naším svedomím. Človek nesie zodpovednosť aj za nepripravenosť a nezrelosť rozhodnutia.

1.1.6| Humanizmus ako morálny princíp

Slovom *humanizmus* označujeme večnú túžbu po ľudskosti, úcte a láske človeka k človeku, túžbu po odpore voči zlu v rôznych podobách. Treba však rozlišovať medzi láskou človeka v prospech iných ľudí a láskou, ktorú v skutočnosti len predstierame. Humanizmus je podľa *Slovníka cudzích slov* (Šaling, Šalingová, Maníková 1997, s. 496) „*filozoficko-etické stanovisko, ktorým sa ústredné miesto prisudzuje človeku, jeho dôstojnosti, blahu, potrebám a záujmom. Je to ľudskosť, ľudomilnosť*“.

Princíp humanizmu zahŕňa mnoho dimenzií, okrem lásky a úcty k ľuďom sem patrí aj láska k svojmu národu, vlasti, ale aj k iným národom. Zahŕňa tiež rešpektovanie slobody človeka, jeho osobnosti, práv a možností. Zdôraznenie hodnoty života človeka a človeka samotného ako vrcholov celej pyramídy hodnôt vychádza z humanizmu.

Niektoré filozofické prúdy vidia cieľ života v posmrtnej existencii, pozemská púť človeka je podľa nich súčasťou cesty k večnému životu. Boh daroval človeku život a dal mu tak možnosť zabezpečiť si večný život. Úcta k ľudskému životu je v morálke spoločnosti hlboko zakódovaná. Princíp humanizmu je založený na láske človeka k človeku. Básnik Hesiodos povedal: „*Sám sebe škodíš, keď inému zlo pripravuješ.*“

1.1.7| Hodnotová hierarchia a morálny konflikt

Hodnotová hierarchia je usporiadanie hodnôt, ktorými sa riadime a podľa ktorých žijeme, do vzájomných súvislostí. Je ťažké usporiadať všetky životné hodnoty do presne očíslovaného poradia. Ak sa však zamýšľame nad zmyslom života, hľadáme najvyššiu životnú hodnotu, od ktorej sa odvíjajú ďalšie – vytvárame si pyramídu hodnôt. *Hodnotová hierarchia* je kategória, pomocou ktorej sa snaží zorientovať vo svete hodnôt. V živote sa dostávame do situácií, keď si musí zvoliť jednu z dvoch foriem správania, ktoré sa vylučujú. Takúto situáciu nazývame morálnym konfliktom.

Konflikt sa rieši výberom jednej z hodnôt, často výberom menšieho zla. Aby sme však konflikt mohli nazvať morálnym konfliktom, musí aspoň jedna z alternatív byť morálna.

Slabí jedinci často vyčkávajú a konflikt neriešia s nádejou, že sa situácia nejakým spôsobom vyrieši sama. V skutočnosti ide len o ilúziu vnútorného pokoja a konflikt onedlho prepukne, ale bude oveľa intenzívnejší. Títo ľudia môžu podľahnúť slabostiam, vášňam, hľadať ľahšiu cestu odporu. Konflikt môže prerásť z vnútorného konfliktu osobnosti do konfliktu s prostredím. Ak sa vo vedomí človeka ako morálneho subjektu stretávajú požiadavky toho istého morálneho systému, konflikt sa stáva psychologicky najťažším.

1.1.8| Klasifikácia hodnôt

Jednotlivci si svoje hodnotové preferencie a význam hodnotových preferencií vyjasňujú vo vzťahu k iným hodnotám. Tento proces nazývame klasifikácia hodnôt. Niekedy sú hodnoty explicitné, t. j. jasne vyjadrené, lebo sú súčasťou danej situácie, inokedy implicitné, prítomné v rozhodnutí, hoci nie sú priamo vyslovené.

Z hľadiska prístupu ku klasifikácii hodnôt je potrebné určiť svoje hodnoty na základe predpokladaného vlastného správania sa v danej situácii. Následným porovnaním vlastných hodnôt s ostatnými sa vytvárajú porovnávacie rámce jednotlivých špecifických hodnôt v protiklade, resp. s súlade s ostatnými. Špecifické hodnoty majú na rozhodovacie procesy človeka zásadný vplyv. Len na základe aplikovania špecifických hodnôt môžeme daný problém definovať. Po prvotnom vymedzení problému vedú špecifické hodnoty k alternatívnym východiskovým riešeniam, pričom najvhodnejšie sa javia tie, ktoré sú v súlade so špecifickými hodnotami. Tieto riešenia sú následne posúdené ako najlepšie a determinujú celkové uvažovanie o riešení problému.

1.1.9| Prosociálne správanie

Pod prosociálnym správaním možno rozumieť také správanie, ktoré je orientované na dobro a práva iných. Prosociálne sa správajúci človek je empatický, zaujíma sa o záležitosti druhých ľudí a správa sa takým spôsobom, ktorý prináša prospech iným. V prosociálnom správaní sa v rozsiahlej miere uplatňujú naše city a pocity. Ich nastavenie podstatným spôsobom ovplyvňuje definitívnu formu a stupeň nášho egoizmu či altruizmu. *Krátky slovník slovenského jazyka* (Kačala a kol. 2003) definuje:

Cit 1. *prežívanie psychického vzťahu (kladného alebo záporného) k osobám, veciam, javom: cit radosti, lásky, vlastenecké city; 2. porozumenie, zmysel: umelecký, jazykový cit, mať cit pre spravodlivosť, cit zodpovednosti.*

Pocit: 1. *zmyslový, citový zážitok alebo stav: pocit chladu, bolesti; pocit radosti; pocit menejcennosti; 2. uvedomovanie si, vedomie niečoho: mať pocit zodpovednosti, istoty.*

City a pocity sú súčasťou komplexných procesov, pri ktorých sa človek vo väčšej alebo menšej miere dokáže vcítiť do duševných pochodov druhého človeka. Táto schopnosť, resp. ochota vcítiť sa, ktorú označujeme empatia, dokáže položiť základ rozvinutým formám prosociálneho správania, altruizmu, nezištnému spôsobu rozmýšľania a správania, keď človek bez očakávania budúceho prospechu koná v prospech iných. City a pocity sú však aj *pri koreni* ľudského egoizmu. Vcítienie sa do sveta myšlienok, predstáv, postojov, emócií a spôsobu myslenia druhého človeka je nesmierne zložitým emocionálnym procesom. Vcítienie sa musí viesť k virtuálnemu preneseniu sa do duševného stavu druhého človeka tak, že dôjde k harmónii a porozumeniu vedúcemu od emotívnej k racionálnej oblasti.

1.2| Osobnostný rozvoj žiaka

Pri práci s textom a analýze aktivít zameraných na prácu s textami, ktoré podporujú osobnostný rozvoj žiaka, vychádzame z koncepcie konštruktivizmu.

Koncepcia konštruktivismu (spracované podľa Turek, 2014)

Je pedagogická koncepcia, ktorej cieľom je prekonať transmisívnosť edukačného procesu a zamerať pozornosť učiteľa aj žiakov na učenie sa s porozumením. Učiteľ vychádza z faktu, že žiak má na základe predchádzajúcich skúseností a získaných poznatkov vytvorenú určitú predstavu o učive (napríklad videl film na danú tému, navštívil určitú krajinu, o ktorej sa bude učiť, teda má vlastnú skúsenosť), má vytvorenú určitú predstavu o danej téme, ktorú nazývame **prekoncept**.

Ak sa žiak, ktorý má v súvislosti s témou nového učiva vytvorený svoj prekoncept, stretne s novými informáciami z danej oblasti, môžu nastať nasledovné situácie:

- Ak sú získané nové informácie v súlade s obsahom žiakovho **prekonceptu**, žiak ho doplní, doplní svoju predstavu o danej téme, zaradí nové informácie do štruktúry svojich poznatkov. Proces sa nazýva **asimilácia**.
- Ak získané nové informácie nie sú v súlade s obsahom žiakovho prekonceptu, dochádza ku **kognitívnemu konfliktu** so žiakovým prekonceptom, s jeho predstavou o téme, s doterajšími skúsenosťami. Je nutné, aby žiak rekonštruoval svoju predstavu, daný proces sa nazýva **akomodácia**.

Konštruktivistická koncepcia vyučovania podporuje dialóg učiteľa so žiakmi, ale aj žiakov navzájom, rozvíja aktivitu, spoluprácu a samostatnosť žiakov. V tejto výučbe vedie učiteľ so žiakmi dialóg o procese učenia sa, žiak objavuje nové, to podporuje jeho zvedavosť a záujem o učenie.

Úloha pre učiteľov:

Prečítajte text Koncepcia konštruktivismu.

Vytvorte 5 otázok v súvislosti s témou textu a myšlienkami, ktoré v ňom zazneli.

Vyberte 5 otázok zo skupiny so zámerom realizovať diskusiu na danú tému. Výber otázok odôvodnite. Odpovedajte na otázky. Využite internetový vyhľadávač Google.

Kľúčové kompetencie a ich rozvoj v predmetoch slovenský jazyk a literatúra a etická výchova

Behaviorálna definícia: „*Kompetencia je správanie (činnosť alebo komplex činností), ktoré charakterizuje vynikajúci výkon v niektorej oblasti činnosti.*“ (Turek 2014, s.70)

Kompetencia sa vyznačuje vynikajúcim výkonom v určitej oblasti činnosti, súvisí najmä s dosahovaním vynikajúcich výkonov, človek sa teda považuje za kompetentného v určitej oblasti, ak dokáže to, čo sa v danej oblasti vyžaduje, robiť kvalitne.

Ak hovoríme o kľúčovej kompetencii, slovom kľúčové máme na mysli tie najdôležitejšie skupiny kompetencií, ktoré sú potrebné na to, aby človek vedel správne reagovať na zmeny v živote, vyrovnal sa s nimi, bol flexibilný. Uvádzame charakteristiku kľúčových kompetencií na základe ŠVP z 2009.

Kognitívne kompetencie patria medzi kľúčové kompetencie človeka a zahŕňajú spôsobilosti človeka:

- a) spôsobilosť človeka efektívne riešiť problémy,
- b) spôsobilosť človeka kriticky myslieť,
- c) spôsobilosť človeka tvorivo myslieť.

Človek sa takmer denne stretáva s problémami, ktoré musí riešiť. Pri riešení problémov je dôležitý súbor spôsobilostí, ktoré poznáme pod názvom **kritické myslenie**. To znamená, že človek využíva pri

riešení problémov svoje vedomosti, hodnotí a analyzuje, mal by kriticky prijímať informácie, pri myslení nepodliehať svojim citom a pocitom – nebyť ovplyvňovaný emóciami. Riešenie problémov znamená nielen problém identifikovať, ale nájsť optimálne riešenie problému a zhodnotiť výsledky riešenia. Kognitívna kompetencia na základe ŠVP v literárnej výchove zahŕňa spôsobilosť žiaka používať kognitívne operácie, kriticky myslieť, riešiť problémy, tvorivo myslieť, učiť sa sám aj v skupine a využívať výsledky kritického myslenia.

Komunikačné kompetencie

Schopnosť človeka komunikovať verbálne alebo neverbálne je dôležitá preto, aby ľudia mohli spolupracovať, dosahovať spoločné ciele. Komunikačné kompetencie zahŕňajú schopnosť človeka primerane sa vyjadrovať (ústne i písomne), čítať s porozumením, ale aj pozorne počúvať. Komunikovať jasne i zrozumiteľne prostredníctvom komunikačných a informačných technológií.

Komunikačná kompetencia je zameraná na spôsobilosť prijať, spracovať, vyhľadávať a odosielať informácie. Tiež schopnosť nielen vyjadriť svoj názor, ale ho aj obhájiť a vedieť argumentovať, schopnosť verbálne aj neverbálne vyjadriť postoje, vôľu, city.

Interpersonálne (sociálne) kompetencie

Človek žije v rôznych spoločenstvách, je sociálny tvor, pracuje v kolektíve, preto by mal vedieť spolupracovať s inými ľuďmi, riešiť konflikty, vytvárať harmonické medziludské vzťahy, byť empatický. Uvedené spôsobilosti, ktoré zabezpečujú život človeka v spoločnosti patria medzi kľúčové kompetencie. V oblasti interpersonálnej je dôležité, aby žiak získal spôsobilosť akceptovať hodnoty skupín, tolerovať odlišnosti jednotlivcov i skupín, kooperovať, byť empatický.

Intrapersonálne kompetencie

Spoločnosť, ktorá funguje, je zložená z členov, ktorí majú osobnostné kvality, to znamená, že majú vytvorený kvalitný hodnotový systém. Intrapersonálne kompetencie zahŕňajú sebauvedomenie – schopnosť hodnotiť sám seba, sebaovládanie – schopnosť ovládať vlastné pocity a nálady, motiváciu – byť iniciatívny, myslieť pozitívne a sám seba motivovať, angažovať – vedieť sa presadiť a byť spoločenský. Edukačným cieľom v intrapersonálnej oblasti je vytvárať vlastný hodnotový systém, vlastnú identitu, rozvíjať schopnosť sebaregulácie a ochrany života.

Uvedené kompetencie zahŕňajú edukačné ciele slovenského jazyka – časť literárna výchova.

Etická výchova je predmetom, ktorý vychováva k mravnej zrelosti, učiteľ ju vyučuje realizovaním zážitkových aktivít, ktoré sú založené na prežívaní, pochopení a zvnútornení etických hodnôt prostredníctvom vnímania prírody, situácií, vnímania seba aj druhých. Uvedené aktivity uľahčujú porozumenie, vedú k hodnotovej reflexii. Na hodinách etickej výchovy učiteľ realizuje nácvik správania, ktoré zodpovedá morálnym normám a snaží sa, aby žiak svoje skúsenosti z vyučovania etiky prenášal do každodenného života. Predpokladom účinného vyučovania etiky je vytváranie priateľských vzťahov v skupine, prijatie každého študenta a uplatňovanie prosociálneho správania. Učiteľ sa snaží nadväzovať kontakty so študentmi aj v mimovyučovacom čase.

S cieľmi etickej výchovy súvisí aj osvojovanie kľúčových kompetencií v predmete literárna výchova.

Cieľom tohto predmetu je rozvoj kritického myslenia žiakov, vytváranie pozitívnych vzťahov k odlišným sociálnym skupinám i k vlastnému národu, akceptovanie odlišnosti iných ľudí, tvorba prosociálneho hodnotového systému, chápanie umeleckého diela ako autorovho modelu sveta, identifikácia žiaka s vlastnou skupinou. Prelínanie sa cieľov obidvoch predmetov je dôvodom, ktorý vedie k výbornému využitiu literárnych textov a textov súvisiacich s výučbou literatúry v edukačnom procese pri tvorbe hodnotového systému žiakov a ich vedení k prosociálnemu správaniu.

Predpokladom účinnosti etiky je splnenie určitých podmienok, najmä:

- bezpodmienečné prijatie každého študenta, vytváranie priateľských vzťahov v skupine, pozitívne očakávania (atribúcia), indukčná disciplína,
- zdôrazňovanie prosociálnych hodnôt, ako sú spolupráca a pomoc,
- kontakty učiteľa so študentmi aj mimo hodín etickej výchovy, preto etickú výchovu má učiť učiteľ, ktorý v triede učí aj iné predmety.

1.2.1| Aktivity zamerané na osobnostný rozvoj

Aktivity zamerané na osobnostný rozvoj žiaka sme realizovali v rámci vzdelávania učiteľov slovenského jazyka a literatúry.

AKTIVITA 1

Rozdelíme žiakov do skupín. Kľúčom na rozdelenie žiakov do skupín na hodinách slovenského jazyka a literatúry môžu byť napr. názvy literárnych diel od 4 autorov. Učiteľ pripraví lístočky. Na každom lístku je uvedený autor a dielo. V jednej triede budú na lístočkoch uvedené diela 4 autorov, ak potrebujeme vytvoriť 4 skupiny. Teda v tej istej skupine budú pracovať žiaci, ktorí majú na lístočkoch názvy diel toho istého autora. Takto sa žiaci hrovou formou naučia názvy diel v súvislosti s cieľovými požiadavkami ŠVP pre jednotlivé ISCED.

Cieľ aktivity: vedieť vysvetliť význam rozvoja kľúčových kompetencií v rámci edukačného procesu, význam osobnostného rozvoja žiaka.

Postup: Predstavte si, že ste vedúcim pracovníkom firmy a vašou úlohou je zostaviť pracovnú skupinu. Máte si vo výberovom konaní vybrať spolupracovníkov. Predpokladajme, že členovia pracovnej skupiny by mali spĺňať odborné požiadavky a že pri výbere budete kladť dôraz na osobnostné požiadavky. *Aké schopnosti svojho podriadeného by ste uprednostnili ako riaditeľ firmy? Svoje tvrdenie odôvodnite.*

Účastníci plnia rovnakú úlohu, ale firma každej skupiny má iné zameranie:

1. skupina: vyberá pracovníkov do firmy zameranej na oblasť vzdelávania,
2. skupina: vyberá pracovníkov do firmy zameranej na oblasť bankovníctva,
3. skupina: vyberá pracovníkov do firmy zameranej na oblasť služieb v turistickom ruchu,
4. skupina: vyberá pracovníkov do firmy zameranej na oblasť manažovania činností, organizovanie,
5. skupina: vyberá pracovníkov do firmy zameranej na oblasť služieb: kaderníctvo, kozmetika a pod.

Výstup aktivity: kľúčové kompetencie, aj keď nie vždy sa formulácia požiadaviek na osobnosť v pracovnej skupine zhodovala presne s odbornou literatúrou, v podstate sa zhodovala s kľúčovými kompetenciami uvádzanými v ŠVP (2009):

Edukačné ciele predmetu slovenský jazyk a literatúra – časť literárna výchova uvádzajú nasledovné kľúčové kompetencie:

- poznávací (kognitívna) kompetencia,
- komunikačná kompetencia,
- interpersonálna (sociálna) kompetencia,
- intrapersonálna (osobnostná) kompetencia.

Po realizácii aktivity účastníci porovnávajú svoj výstup s informáciami spracovanými na základe odbornej literatúry (M. Siegrist, H. Belz 2011), t. j.:

1. Komunikatívnosť a kooperatívnosť
2. Kreativita a schopnosť riešiť problémy
3. Samostatnosť a výkonnosť
4. Zodpovednosť
5. Schopnosť učiť sa a uvažovať
6. Schopnosť hodnotiť a zdôvodňovať

Na základe uvádzaných výsledkov sa vo vyučovacom procese treba zamerať na rozvoj kľúčových kompetencií, čo znamená, **zahrnúť spomínané prvky do vyučovacieho procesu.**

AKTIVITA 2

Cieľ aktivity: vedieť charakterizovať schopnosti, ktoré sú súčasťou jednotlivých kľúčových kompetencií zameraných na osobnostný rozvoj žiaka.

Postup: Žiaci pracujú v skupinách. Prvá a druhá skupina dostanú rozstrihané tabuľky č. 1, č. 2, č. 3, tretia a štvrtá skupina dostanú rozstrihané tabuľky č. 4, č. 5, č. 6, č. 7. Na jednotlivých lístkoch v obálke sú charakterizované schopnosti ako súčasť kľúčových kompetencií. *Úlohou členov prvej a druhej skupiny* je priradiť slovné spojenia k pojmom komunikácia, kooperácia, schopnosť riešiť problémy a kreativita. *Úlohou členov tretej a štvrtej skupiny* je zaradiť slovné spojenia k pojmom samostatnosť a výkonnosť, zodpovednosť, schopnosti učiť sa a premýšľať, hodnotiť a zdôvodňovať.

Výstup aktivity:

Výstupom je charakteristika jednotlivých schopností. V aktivite môžeme ďalej pokračovať diskusiou na tému: Osobnostný rozvoj žiaka a jeho uplatnenie v konkrétnom zamestnaní (učitelia odborných škôl, žiaci stredných škôl).

1. Komunikácia (spracované podľa Belz, Siegrist 2011)

poznať potreby seba aj iných ľudí
dávať spätnú väzbu, signál
vyjadrovať sa jasne
všimáť si neverbálne signály
sumarizovať informácie
vedieť počúvať
byť ústretový k druhým ľuďom
nadviazať s partnerom rozhovoru očný kontakt, je v rozhovore nevyhnutný
gestá a mimika – ich využitie v rozhovore
jasné, zrozumiteľné a harmonické vyjadrovanie

2. Kooperácia (spracované podľa Belz, Siegrist 2011)

sledovať cieľ
prinášať svoje predstavy riešenia úlohy
preberať zodpovednosť
rešpektovať názor, mienku druhých ľudí
vedieť riešiť konflikty
rešpektovať ostatných členov skupiny
priaznivá pracovná atmosféra podporuje výkon skupiny
tvorivosť je lepšia ako jednotvárnosť
konflikty, ak sú produktívne riešené, podporujú výsledok skupiny

3. Schopnosť riešiť problémy a kreativita (spracované podľa Belz, Siegrist 2011)

vytýčiť si ciele – s cieľom pred očami sa dá zvládnuť aj tá najťažšia cesta
poznať štruktúry
vedieť analyzovať
odpútať sa
byť spontánny
vytvárať asociácie
nič nie je nemožné
nie sú otázky, nie sú ani odpovede
riešenie problémov a kreativita sa nedá vynútiť
do Ríma vedie vždy viac ciest

4. Samostatnosť a výkonnosť (spracované podľa Belz, Siegrist 2011)

prevziať zodpovednosť
využiť možnosti
najskôr to, čo je dôležité
adekvátne riešenie konfliktov
poznanie hranice výkonu
motivácia k výkonu

5. Schopnosť prijať zodpovednosť (spracované podľa Belz, Siegrist 2011)

vedieť vyberať, rozhodovať sa
dodržiavať zmluvy
mať vôľu
konať vedome
konať tvorivo
odhadnúť výsledky

6. Schopnosť premýšľať a učiť sa (spracované podľa Belz, Siegrist 2011)

vedieť prepájať nové informácie s predchádzajúcimi
získavať emocionálne podnety
dbať na zážitky úspechu
aktívne aplikovanie poznatkov
použiť všetky zmysly pri učení sa
vytvárať obrazy pri učení

7. Schopnosť hodnotiť a zdôvodňovať (spracované podľa Belz, Siegrist 2011)

schopnosť poznať súvislosti
vedieť argumentovať
Pozorovať
Rozlišovať
objasňovať hodnoty
vedieť sa dištancovať

AKTIVITA 3

Postup: Prečítajte si dôkladne text, ktorý sa týka kľúčových kompetencií. Na riadky za textom napíšte na základe textu *Čo sú kľúčové kompetencie?* jednu vetu, ktorá vyjadruje základnú myšlienku textu a odpovedá na otázku v nadpise.

Čo sú kľúčové kompetencie? (spracované podľa Belz, Siegrist 2011)

Je to súhrn schopností, ktoré umožnia žiakovi efektívne využiť získané poznatky, schopnosti a zručnosti v priebehu svojho života na rôznych pozíciách. Majú často dlhšiu životnosť ako kvalifikácia v určitom odbore. Napríklad základné pravidlá komunikácie sa nemenia tak rýchlo ako odborné poznatky a technológia v oblasti elektrotechniky. Žiak dokáže aplikovať schopnosti a zručnosti napríklad z oblasti komunikácie aj v inom odbore, nielen v tom, ktorý vyštudoval, dokáže sa správať flexibilne, čo je pre človeka v aktívnom pracovnom živote veľmi dôležité. Kompetencie pozostávajú zo schopností, ktoré vyžaduje prax.

AKTIVITA 4

Postup: Účastníci vzdelávania dostanú kartičky (rozstrihaná tabuľka).

Úloha pre učiteľov: Zostavte z pripravených kartičiek obrazec, ktorý zodpovedá vašim predstavám. Nakreslite potom obrazec na pripravený papier. Odôvodnite usporiadanie kartičiek do obrazca.

Kompetencie v oblasti metód	Kooperácia	Kreativita	Rovina zručností
Schopnosť uvažovať	Byť pri tom	Riešenie problémov	Vyberať
Rovina schopností	Výkonnosť	Kompetencie vo vzťahu k vlastnej osobe	Zdôvodňovať
Sociálne kompetencie	Chcieť	Rovina kompetencií	Dôverovať
Schopnosť učiť sa	Zodpovednosť	Premýšľať spoločne	Byť oprávnený
Hodnotenie	Samostatnosť	Komunikácia	Individuálna kompetencia na jednanie
Pýtať sa	Systematickosť	Otúkať	Opakovať
Rozdeľovať	Vnímať	Rozhodovať	Štruktúrovať
Sumarizovať	Dôverovať	Riadiť	Premýšľať spoločne
Byť oprávnený	Tvorivosť	Pýtať sa	Vyberať
Priať si	Usmerňovať	Byť iniciatívny	Byť vytrvalý

(Spracované podľa Belz, Siegrist 2011)

1.3| Kritériá výberu textu na didaktické využitie

Prvým krokom učiteľa pri práci s textom je výber textu, ktorý spĺňa požadované kritériá na výber textu so zameraním na osobnostný rozvoj žiaka, na etické aspekty textu. V tejto časti nášho učebného zdroja chceme učiteľovi stručne naznačiť niektoré dôležité skutočnosti, ktoré je potrebné pri výbere textu na didaktické účely rešpektovať. Didaktické odporúčania sú spracované na základe publikácie Lapitku (2014) a Kalaša (2013). Formulácia úlohy je zložená z nasledujúcich častí: a) úvodná informácia, b) zadanie úlohy, c) očakávaný spôsob odpovede.

Druhy textov

Prevzatý text – autorizovaný text, ktorý tvorca zadaní úloh prevzal. Autor ho netvoril s cieľom použiť ho na didaktické účely, vznikol s iným zámerom. Text musí byť vybraný vzhľadom na ciele zadaní úloh, ktoré naň budú nadväzovať. **Vytvorený text** – je zvyčajne kratší ako prevzatý, často sa naň viaže len jedna úloha. **Zmiešaný text** – prevzatý text doplnený o vysvetlenie, doplnenie informácií.

Prevzatý text

Texty uverejnené v knihách, časopisoch a mnohé súbory aj na internete sú chránené autorským zákonom č. 618/2003, §17, ods. 1, písm. d). Ak tvorca testu prevezme text od iného autora, nesmie meniť znenie textu, musí uviesť autora textu, názov textu a prameň, bibliografický odkaz.

Text je možné doplniť o vysvetlivky alebo konektory. V takomto prípade je nutné uviesť za textom: upravené. Text iného autora nemôžeme meniť podľa vlastných predstáv. Ak pri vlastnom spracovaní textu použijeme myšlienky iného autora ako východisko, je nutné uviesť: meno autora, názov diela, z ktorého sme čerpali, rok vydania diela.

Rozsah textu

Neexistuje žiadne pravidlo, na základe ktorého by sme mohli určiť požiadavku na dĺžku východiskového textu k testovej úlohe. Text má byť taký dlhý, aby čitateľ mohol pochopiť hlavnú myšlienku, podstatu textu. Závisí aj od účelu, ktorý má daný text plniť. To je vo väčšine prípadov náročné splniť, ak text má len 2 – 3 krátke vety. To znamená, že východiskový text je tým dlhší, čím viac úloh bude z neho vychádzať. Ak text použijeme na didaktické účely, dbáme pri voľbe textu na veku primeranosť žiakov aj na ich učebné štýly a podľa toho volíme náročnosť a dĺžku textu.

Autorský zákon § 25 zákona č. 618/2003 Z. z.

„Bez súhlasu autora možno použiť krátku časť zverejneného diela vo forme citácie v inom diele len na účely recenzie alebo kritiky tohto zverejneného diela alebo na vyučovacie účely, vedecko-výskumné účely alebo umelecké účely. Takéto použitie musí byť v súlade so zvyklosťami a jeho rozsah nesmie presiahnuť rámec odôvodnený účelom citácie. Pri citácii sa musí uviesť meno autora alebo jeho pseudonym, ak nejde o anonymné dielo, alebo meno osoby, pod ktorej menom sa dielo uvádza na verejnosti, ako aj názov diela a prameň.“

AKTIVITA pre učiteľov

Názov: Kritériá výberu textu na didaktické účely

Cieľ: Určiť kritériá výberu textu na didaktické účely

Postup: Učiteľ prečíta text *Peniaze* dvakrát, prvýkrát sa zameriava len na vyjadrenie postoja k obsahu textu a jeho zdôvodnenie; odpovedá na otázku: *Zaujmal vás text po obsahovej stránke? Svoju odpoveď zdôvodnite.* Po druhom prečítaní učiteľ text hodnotí z hľadiska využitia na didaktické účely, vymenuje jeho pozitívne aj negatívne stránky vzhľadom na jeho využitie v edukačnom procese.

Na základe hodnotenia predloženého textu účastníci v skupinách spracujú kritériá na výber textu používaného na didaktické účely.

Výstup: Konkrétne kritériá na výber textu na didaktické účely so zameraním na rozvoj čítania s porozumením a obsahovým zameraním na osobnostný rozvoj žiaka

V tab. 1 uvádzame niektoré vyjadrenia účastníkov vzdelávania pri realizácii danej aktivity.

Tab. 1 Hodnotenie výberu textu

Hodnotenie textu z hľadiska jeho použitia na didaktické účely	
Pozitívne stránky textu	Negatívne stránky textu
zaujímavé myšlienky	štruktúra textu,
nové informácie podnety na diskusiu	formátovanie textu
podnety na ďalšie štúdium v danej oblasti	informačná presýtenosť textu
	príliš dlhý text
	text nie je doplnený ilustračným materiálom
	niektoré časti textu sú náročne štylizované
	obsahovo sa text dotýka rôznych oblastí, je rozptýlený

Text – aktivita pre učiteľov

Peniaze

Nie je pravda, že peniaze kazia charakter. Peniaze len ukážu, čo vo vás už dávno bolo. Peniaze nie sú dobré alebo zlé. Dobré alebo zlé môže byť len konanie ľudí, ktorí s nimi narábajú. Peniaze sú ako každý iný nástroj – napríklad kuchynský nôž, ktorým krájame chlieb, ale možno ním aj vraždiť.

Peniaze používame v podstate každý deň a nezamýšľame sa, odkiaľ ich vlastne máme. Pritom peniaze sú ľudský vynález práve tak ako koleso, kozmická raketa alebo ponožky.

Prvými skutočnými peniazmi boli prvé mince. Minca je štandardizovaný kúsok kovu, ktorý bol vyrobený so zámerom, aby slúžil ako výmenný prostriedok, pričom jeho hmotnosť a kvalita sú potvrdené autoritou, či už chrámovou, štátnou alebo obchodníckou. Hlavnou výhodou mincí je, že ich stačí počítať, netreba ich materiálovo skúšať a vážiť. A aby sa naozaj nemuseli skúšať a vážiť, vydávajúce authority ich chránili a chránia nekompromisnými trestami. Falšovateľ peňazí odsúdený v Bratislave skončil napríklad na hranici pred Michalskou bránou. Upálili ho. V iných mestách čakalo na peňazokazcov napr. uvarenie zaživa vo vriacom oleji. Naozaj nič príjemné. A dnešné tresty pre falšovateľov sa tiež príliš nelíšia od trestov pre vrahov.

Dejepisci dokladujú prvé mince v 7. storočí pred n. l. v dvoch oblastiach v podstate súčasne. Prvou je grécka Lýdia, kde panoval vládca Kroisos, na juhozápade dnešného Turecka, druhá na ostrove Aigina v rovnomennom gréckom zálive. Omylom, či neznalosťou histórie sa niekedy uvádzajú ako vynález-covia Féničania, čo nezodpovedá historickej pravde.

Prvé zdokumentované mince sa objavujú na prelome nášho letopočtu. Sú to keltské mince typu BIATEC. Najčastejšie sú datované do 1. stor. pred n. l.

Prvotne oficiálni neslovenskí vedci zásadne spochybňovali existenciu mincovní v tak starom období na území Bratislavy. Na Slovensku jednoducho nepripúšťali existenciu oppíd. A tak to bolo dlhé roky. V roku 1923 sa na dnešnom Námestí SNP začala stavať budova pôvodnej Tatra banky. Bolo absolútne symbolické, že pri kopaní základov na bankový trezor sa robotníci prekopali k pokladu, ktorého súčasťou boli stovky nádherných strieborných mincí. Robotníci evidentne nechodili na prednášky renomovaných medzinárodných historikov, a tak nevedeli, že tam žiadne mince nemôžu byť... Dnes si môžete veľmi ľahko zísť na miesto objavu. Tvorí súčasť budovy Ministerstva kultúry SR a Divadlo Astorka Korzo '90 v ňom hrá svoje predstavenia. Len málokto z hercov a divákov vie, že predstavenie sa odohráva na unikátnom historickom mieste s dvetisícročnou históriou a navyše – v trezore.

Priamy archeologický nález mincí a mincovne bol neodiskutovateľný. A mince, to je nielen „mincovaná sloboda“, ale aj mincovaný dôkaz o minulosti. Sú z drahého kovu, ktorý pretrvá aj v podmienkach, v ktorých sa mnohé iné materiály rozpadajú na prach.

Za osobitnú zmienku stojí nález na Panskej ulici č. 19, kde archeologické výskumy v rokoch 1981/85, objavili doteraz najväčší súbor technickej keramiky – kovolejárskejšých téglikov a dávkovacích platničiek – používanej na spracovanie a tavbu striebra. I túto prastarú mincovňu si môžeme ľahko pozrieť a to dokonca v stave, v akom bola objavená. Zhodou okolností je mincovňa súčasťou podzemných priestorov Galéria mesta Bratislavy, ktorá ju sprístupnila verejnosti. Škoda, že všetky archeologické objavy nasvedčujú tomu, že sa bratislavské oppidum stalo obeťou násillia a to napriek tomu, že malo silné obranné valy, ktorých zvyšky sa nachádzajú napríklad priamo pred vežou kláštorného kostola Klarisiek. Osobitne dôležitú kapitolu našich dejín predstavujú tzv. *Bratislavské denáre*. Sú to historicky prvé dochované mince so zápisom názvu mesta Bratislava. Skutočnosť, že vtedajšia forma názvu – „PRESLAVVA“ zodpovedá vzácnemu zápisu v Cividalskom evanjeliári o návšteve vládcu Svätopluka, jeho ženy Zemežizne a tretieho Svätoplukovho syna Predslava, predstavuje veľmi dôležitú informáciu o pôvode názvu mesta Bratislava.

Názov denár je odvodený z latinského denarius, pričom dena znamená desať, čo bol počet menších medených či bronzových mincí – asov, na ktoré sa denár delil. Samotný Bratislavský denár má na lícnej strane nápis STEPHANUS REX, pričom ide o kráľa Štefana I. z rokov 997-1038. Na rube je vyrazený nápis PRESLAVVA CIVITAS v skrátenej podobe. Hmotnosť mince je 1,99 g a je vyrazená z veľmi kvalitného striebra. Pôvodný jednotlivý objav z r. 1939 na ostrove Gotland vo Švédsku mnohí zahraniční, najmä maďarskí vedci, spochybňovali. Neskôr sa však našli ďalšie takéto mince pri kategorizácii juhošvédskych zbierok, ktoré predstavovali poklady narabované Vikingami v Európe v 9. – 11. storočí. Bratislavské denáre sú nedoceneniteľné pre slovenskú históriu z dvoch dôvodov. Potvrdzujú historickú originálnosť slovenského názvu Bratislava/Preslava, časovo predchádzajúc ostatné označenia, vrátane

názvu Božoňov, resp. Poznanov grad. Zároveň potvrdzujú vysoký stupeň rozvoja peňažníctva a celko-vo hospodárstva na území Bratislavy v 10. storočí nášho letopočtu.

(Spracované podľa Ing. M. Phil. Jozef Bača, PhD.)

1.4| Čitateľská stratégia *Príčiny a dôsledky* (PD)

Spracovaná na základe čitateľskej stratégie – dostupné na: <http://coe.jmu.edu/learningtoolbox/printer/paste.pdf> (cit. 30-12-2014). Ak žiaci pracujú s vecným textom, ktorý analyzuje určité udalosti, poukazuje na súvislosti javov, príčiny, dôsledky, môžeme využiť pri práci s textom nasledujúci postup PD:

1. *Náhľad pred čítaním textu*

- Vždy prezrite všetky strany, ktoré máte čítať pred tým, ako začnete čítať.
- Zamerajte sa najskôr na nadpisy a podnadpisy.
- Tiež sa zamerajte na slová vytlačené hrubými písmenami alebo uvedené v úvodzovkách.

2. *Zapíšte si hlavné myšlienky*

- Zapíšte si hlavné myšlienky a dôležité fakty na poznámkové kartičky, aby ste si ich mohli v budúcnosti opäť preštudovať.

3. *Vysvetlite význam neznámych slov z hlavných myšlienok*

- Ak nepoznáte nejaké slovo, skúste si ho domyslieť prostredníctvom kontextu. Ak sa toto nepodari, vyhľadajte ho v slovníku.
- Ak si myslíte, že to je dôležité slovo, napíšte si ho na prednú stranu poznámkovej kartičky a na zadnú stranu napíšte jeho význam, vysvetlenie.

4. *Prečítajte text*

5. *Zvýraznite dôležité, kľúčové informácie z textu na základe toho, aký cieľ čítaním textu sledujete*

- Ak ste majiteľom knihy, ktorú používate, zvýraznite dôležité myšlienky. Ak zistíte, že zvýrazňovanie pomáha porozumeniu knihy a tá nie je vaša, prekopírujte si strany a zvýrazňujte na kópiách.
- Ak kniha nie je vaša a urobili ste si poznámky na osobitný papier, zvýraznite si hlavné myšlienky vo vašich poznámkach.
- NIKDY NEZVÝRAZŇUJTE VŠETKO. Princíp zvýrazňovania je založený na označení najdôležitejšej informácie. Ak si zvýrazníte všetko, nebudete schopní podchytiť najdôležitejšie, kľúčové informácie. Odporúčame zvýrazniť okolo dvadsať percent textu.

6. *Preskúmajte, či medzi myšlienkami v texte existujú vzťahy*

- V priebehu čítania majte na mysli **klúčovú myšlienku textu**.
- Uvedomte si, ako je konkrétna informácia, ktorú čítate, prepojená s inými informáciami týkajúcimi sa tejto témy.
- Zamyslite sa nad tým, čo ste o tejto téme už v minulosti čítali.

7. *Graficky naznačte vzťahy medzi myšlienkami v texte*

- Použite grafické pomôcky na zobrazenie vzťahov, príčin a dôsledkov. Napríklad použite grafické zobrazenie šípkami vedúcimi od príčin k dôsledkom v texte.

8. *Diskutujte o vzťahoch slov a slovných spojení v texte, o príčinách a dôsledkoch javov v texte*

2| Analýza aktivít zameraných na prácu s textom

2.1| Analýza aktivít zameraných na prácu s umeleckým textom

Uvádzame príklad práce s umeleckým textom z knihy *Hviezdoslav v interpretáciách*, v ktorej je uvedená interpretácia básne spracovaná Jozefom Čertíkom.

Čo je človek? Pred tou hádkou

Téma básne: je univerzálna, všeobecná, autor sa nepýta, čo je Slováč, Nemec, Rus..., ale čo je človek?

1. strofa

Slovo *hádk*a v nadpise nie je použité vo význame spor, konflikt, ale vo význame hádanka, tajomstvo či otázka, ktorá je nedoriešená. Podľa gréckeho mýtu je človek synom matky Zeme Gaie a otca Slnka Héliu. V básni autor načrtáva genézu: lev – myš – plaz (môžeme vysvetliť ako genézu v intenciách Darwinovej teórie, aj keď priamy odkaz na Darwina v korešpondencii s Vajanským a Škultétyom nie je doložený, a keďže Hviezdoslav bol veriacim človekom, asi sa pridŕžal biblickej verzie o božom stvorení človeka (spracované podľa Čertík 2009). Autor používa novotvar vodo-vzducho-brodec, takto pomenoval človeka svojej doby, čo môže súvisieť s nasledovnými udalosťami:

1900 – let prvej vzducholode,

1903 – prvý let motorovým lietadlom uskutočnili bratia Wrightovci.

Jozef Čertík využil v súvislosti s touto básňou slovo *ambivalentný*. Ambivalentný je podľa *Slovníka cudzích slov* (1997, s. 69) *majúci súčasne dve hodnoty, dvojakú platnosť, viažuci sa na dve strany, dvojnásobný, dvojmocný*. Mravná ambivalentnosť človeka vyplýva z jeho aj živočíšnej podstaty, i na túto skutočnosť môže autor básne poukazovať vypočítavaním živočíchov.

Človek (v Hviezdoslavovej básni)	
Ludský druh (predstavuje ľudstvo)	Indivídium
Človek – jeho zvieraco-božská ambivalentnosť ako druhu	
Ideál – stvorený na obraz Boží	Človek - vracajúci sa na zvieraciu úroveň

Autor seba povýšenie človeka na pána tvorstva v závere prvej strofy ironizuje, človeka nazve *hrdopýška*.

2. strofa

Začína sa rečníckou otázkou *Nač je tu?*; zamyslenie sa nad tým, aké je poslanie človeka. Obsah otázky z úvodu (*Čo je človek* – pôvod, charakteristika) sa posúva, autor si kladie otázku *Na čo je človek?* – aký je zmysel existencie človeka, poslanie človeka, účel jeho existencie, pôsobenia človeka.

Odpoveď na otázku nachádzame v nasledujúcich veršoch – aby vytvoril viac rodov, národov, rás, štátov, politických inštitúcií.

Človek – bytosť mravne ambivalentná	
Zviera	Vyššia bytosť – má svietiť Zemi, svietiť nebu

Človek – je to tvor smrteľný zomrie – *zhasne*, ale len jeho živočíšna stránka, duch pokračuje v ľudstve. Otázkou zostáva, či pokračuje aj to živočíšne z človeka.

3. strofa

Začína slovami *Sfingo hroznej záhady!* Analýza vyjadrenia:

1. Dráma Kráľ Oidipus – sfinga čaká od Oidipa odpoveď na otázku: Ráno chodí po 4, na obed po 2, večer po 3.
2. Vyjadrenie nás upozorňuje na smrteľnosť človeka, ktorá nás ochromuje.
3. Vyjadrenie poukazuje na *nerozlušiteľnosť* otázky.

Človek – kontrast	
Negatívna stránka	Pozitívna stránka
Vraždí, vedie vojny, je nemravný, lúpi	Emócie, citlivosť

Básnik sa napriek negatívnym stránkam, ktoré človek má, nenechá obrať o pozitívny prístup k nemu, o citlivosť človeka a jeho emócie.

Básnik – Hviezdoslav

Hviezdoslav – básnik	
Univerzálny	Národný
Svetová kultúra – v obsahu (antika, Biblia, grécke mýty, Shakespeare, Schiller)	Sprístupnil svetové obsahy a formy slovenčiny (nebola považovaná za univerzálny a kultúrny jazyk)
Svetová kultúra z hľadiska formy – z hľadiska veršových a strofických útvarov	Svojimi dielami sa prihováral slovenskej inteligencii v jej jazyku, hovoril však o ľuďoch a zemanstve

Úlohy pre učiteľov: V roku 1974 bol vydaný prepis časti Hviezdoslavovho diela do súčasnej slovenčiny. Vyjadrite svoj názor na tento krok.

Úlohy pre žiakov:

- Charakterizujte formu básne

Tri strofy 13 + 34 + 11 veršov, využíva sa trochejský rytmus, 7, 8 slabičné verše sa striedajú s 3 slabičnými, dochádza k variácii rytmu, párný počet slabík – ženské rýmy, nepárny počet slabík – mužské rýmy, abba – obkročný rým.

- Charakterizujte lexiku básne

Novotvary: vodo-vzducho-brodec, antropomorfizácia, zoomorfizácia.

Kontrasty: neživý – živý, veľké zviera – malé zviera, silný – slabý, vysoký – nízky.

Báseň je založená na kontrastoch mravne vyšších a nižších činov človeka. Reflexívnosť básne je umocnená postupmi autora, ktoré v básni použil.

Básne s podobnou tematikou

Prečítaním a krátkou analýzou básní Laca Novomeského a Milana Rúfusa môžeme uzavrieť analýzu Hviezdoslavovej básne *Čo je človek? – Pred tou hádkou*.

Laco Novomeský: básneň *Človek* zo zbierky *Pašovanou ceruzkou*

Človek – v rovnomennej básni L. Novomeského	
Inštitucionalizovaný (dobyvačné štáty, politické strany, armády)	Individuálny človek (napriek inštitucionálnej príslušnosti) zostáva v smrti sám, umiera ako jednotlivec v samote

Milan Rúfus: básneň *Apropo človek* zo zbierky *Čakanka* (s. 58 – 59)

„Po celý život sa pýtam, kto si vlastne? (Komplikované zvieratko?)“

(Spracované podľa: Čertík, 2009)

Úlohy pre učiteľov: Rozdeľte nasledujúce úlohy pre žiakov podľa náročnosti kognitívnych procesov učenia sa využívaných pri riešení úloh. Zadania úloh boli vytvorené k umeleckému textu. Hviezdoslav:

Čo je človek? – Pred tou hádkou.

A. Zapamätanie
B. Porozumenie
C. Aplikácia
D. Analýza
E. Syntéza/Hodnotenie
F. Tvorivosť

1. Uveďte názov básne a autora umeleckého textu, ktorý ste prečítali.
2. Napíšte 2 vety, ktoré sú pre vás z básne najzaujímavejšie.
3. Vyjadrite jednou vetou obsah prvej strofy básne.
4. Použite vo vete to slovo z básne, ktorého obsah ste doteraz nepoznali.
5. Vysvetlite 3 záverečné verše básne.
6. Prečítajte s dôrazom na interpunkčné znamienka prvú a tretiu strofu básne.
7. Uveďte aspoň 3 podstatné mená, ktorými autor v básni pomenúva človeka.
8. Podčiarknite v umeleckom texte slová, ktorých význam je podľa vás potrebné pred analýzou básne bližšie vysvetliť.
9. Vyjadrite vlastnými slovami (5 viet) obsah 1. strofy básne.
10. Vyjadrite vlastnými slovami (5 viet) obsah 3. strofy básne.
11. Rozčleňte na časti 2. strofu básne na základe významu básne. Svoj návrh rozdelenia odôvodnite.
12. Vyjadrite obsah každej strofy básne jednou vetou, ktorú budete štylizovať v súčasnej slovenčine.
13. Nájdite myšlienkové prepojenie, súvislosti z hľadiska významu medzi prvou a treťou strofou básne.
14. Na základe básne vyjadrite svoj názor na charakter autora ako človeka, z ľudskej stránky.
15. Vyvodte záver básne (3 – 5 viet), ktorý z nej vyplýva pre súčasného človeka.
16. Vytvorte krátku úvahu (8 – 10 viet) na uvedenú tému *Čo je človek?*
17. Sformulujte vlastný nadpis jednotlivých strof Hviezdoslavovej básne.

18. Vyslovte svoj názor (5 – 7 viet) na autorovu odpoveď na otázku *Čo je človek?*, ktorú v básni vyjadril.
19. Porovnajte svoj názor na problematiku človeka s názorom autora, ktorý je vyjadrený v básni. Odôvodnite svoje tvrdenia.
20. Porovnajte odpoveď na otázku *Čo je človek?* v básni Hviezdoslava, Novomeského a Rúfusa.
21. Svoje tvrdenia odôvodnite.
22. Navrhните iné možné riešenie uvedenej otázky, ktorú autor v diele rozoberá.
23. Vysvetlite názov básne.
24. Vyjadrite svoj názor na obsah básne (5 viet).
25. Porovnajte svoj názor na obsah básne s názorom svojho spolužiaka.
26. Porovnajte svoj názor na obsah básne s názorom svojho učiteľa.
27. Diskutujte v triede o svojich názoroch na myšlienky vyjadrené v básni.

2.2| Analýza aktivít zameraných na prácu s textom – 1. časť

2.2.1| Práca s literárnym textom so zameraním na osobnosť Martina Kukučina

V úvode uvádzame krátku informáciu o M. Kukučínovi nielen ako o spisovateľovi, ale aj ako o človeku, pretože práve ľudskosť a prosociálnosť budeme v jeho literárnych textoch sledovať a následne sa snažiť rozvíjať osobnosť žiakov v oblastiach, ktoré s uvedenými pojmami úzko súvisia. Žiakov motivujeme nasledujúcim citátom:

„Slovenský národ nemôže mať literatúru iba pre luxus, ale hlavne pre životnú potrebu a nevyhnutnosť.“
(Kukučín 1950, s. 10)

Úlohy pre žiaka:

1. Vysvetlite slová Martina Kukučina uvedené v citáte.
2. Vyjadrite vlastný názor na význam literatúry pre život človeka.
3. Porovnajte vlastný názor na význam literatúry v živote človeka s citátom výroku Martina Kukučina.
4. Na základe vlastnej úvahy uveďte, ktoré funkcie v spoločnosti plní literatúra.

Prínosom tejto aktivity je, že žiaci rozvíjali svoje komunikačné spôsobilosti a samostatne vyvodili, že dôležitou funkciou literatúry je aj výchovná a poznávacia funkcia.

Nasledujúci text, ktorý bol zostavený na základe odbornej literatúry, sme využili na zdokonalenie čítania s porozumením. Dôraz sme však kládli na charakteristiku Kukučina ako človeka, na jeho ľudskú stránku. Žiaci po prečítaní úryvku zdôrazňovali, že sa snažil počas celého života pomáhať ľuďom, byť k nim milý a ústretový. Zároveň si uvedomili jeho výnimočnosť.

Tieto skutočnosti sú predpokladom na to, aby sme rozvíjali prosociálny hodnotový systém žiaka ako jednu z kľúčových kompetencií literárnej výchovy. Žiakov prirodzene zaujali mená Tolstoj, Makovický, spomína sa aj Mináč. Spoločne sme ich mená umiestnili na literárnej časovej priamke, ktorá sa nachádza v triede na nástenke od prvej vyučovacej hodiny literárnej výchovy.

Text pre žiaka o osobnosti Martina Kukučina sme spracovali podľa knihy *Perica z ostrova* (Chmelová 1985)

Text 1 pre žiakov (pozri prílohu č. 1)

Osobnosť Martina Kukučína

Bol to typ láskavého a obetavého človeka, jeho životným poslaním bolo pomáhať ľuďom, o jeho altruizme svedčí aj výber povolání – lekár, učiteľ.

Cieľom jeho tvorby nebolo len pobavenie človeka, čo sa mu mnohými dielami nepochybné podarilo. Jeho prozaické dielo je zamerané na všeobecné črty etnickej slovacity a na dedinského človeka, jeho tradície, zvyklosti a zobrazenie prostredia, v ktorom žije.

M. Kukučín čerpal vo svojej literárnej tvorbe z troch zdrojov:

- literárny prameň – z humoristickej a dokumentárnej poviedky z obdobia romantizmu a postromantizmu,
- svetonázorový prameň – prírodné teórie (darwinizmus, pozitivizmus – O. Comte, experimentálna fyziológia),
- folklórny prameň – ľudové tradície a zvyklosti.

Poviedka *Keď báčik z Chocholova umrie...* bola vydaná v r. 1890, zaraďujeme ju do vrcholného obdobia poviedkovej tvorby autora (1890 – 1894). Okrem poviedky *Keď báčik z Chocholova umrie* uvedené obdobie zahŕňa aj poviedky *Na podkonickom bále*, *Dies irae*, *Zakáša – darmo je*, *Mišo*, *Do školy...* a ďalšie. Autor vytvoril nový typ prózy, v ktorej uplatnil princíp dialogicky štylizovanej hovorovosti, z tohto princípu vyplýva dôležitá vlastnosť Kukučínových próz – štylizoval ich groteskno-humoristickým spôsobom.

Všima si sociálne problémy dedinského človeka a podľa vzoru L. N. Tolstého „*hľadá kľúč k ľudskému šťastiu*“. Tolstého koncepcia zobrazenia človeka je založená na blízkosti k ľudu, na etických hodnotách, a to sú aj styčné body literárnej tvorby M. Kukučína a L. N. Tolstého.

V knihe *Majstri slova* je Kukučín charakterizovaný ako dobrovoľne zverbovaný: „*sám sa dobrovoľne zverboval do služby národu.*“ (Machala 2002)

Počas krátkeho pobytu na Slovensku dostal Kukučín viacero pozdravov a prejavov vďaky. V Národných novinách v roku 1922 na tieto prejavy reagoval takto:

„*Počul som, že dakto vyslovil, že národ slovenský mi je za niečo zaviazaný. Národu som dal len to, čo bolo jeho a čo mu vždy patrilo! To, čo som napísal, nezrodilo sa v mojej hlave, nevzniklo v mojom srdci, našiel som to hotové uložené v samom národe. Ak mám nejakú zásluhu, nebude iná ako tá, že som sa usiloval pozdvihnúť národ, z ktorého pochádzam.*“ (Machala 2002, s. 41)

Úlohou žiaka po prečítaní úvodného textu je vybrať si jednu vetu, ktorá ho oslovila a zdôvodniť svoj výber. Žiaci často prezentovali myšlienky, ktoré hovoria o láske spisovateľa k svojmu národu.

Úloha pre žiakov: Vyberte si z úryvku jednu vetu, ktorá vás oslovila. Zdôvodnite svoj výber.

Metóda INSERT – interaktívny záznamový systém pre efektívne čítanie a myslenie (Interactive Notating System for Effective Reading and Thinking)

Žiaci čítajú predložený text s porozumením, snažia sa vyberať si a zapamätať podstatné pojmy, základné informácie, upriamujú svoju pozornosť na kľúčové slová v texte. Je známe, že žiak si lepšie zapamätá to, čomu porozumel, a preto pri čítaní textu použije znaky:

- (✓) už vedel, informácie sú mu známe,
- (-) informácie nie sú v súlade s jeho poznaním,
- (+) nová informácia,
- (?) informácia, ktorú chce rozvinúť, chce o tom vedieť viac.

Po tichom prečítaní textu, žiaci vyjadrujú vlastnými slovami myšlienky a informácie, s ktorými sa v texte stretli. Diskutujú s učiteľom o prečítanom texte. Na základe označeného textu spracujú informácie do tabuľky č. 1.

Tabuľka č. 1 Metóda INSERT – tabuľka na prácu s textom

✓	-	+	?
už som to vedel, informácie sú mi známe	informácie nie sú v súlade s mojím poznaním	nová informácia, nevedel som to	informácia, ktorú chcem rozvinúť, chcem o tom vedieť viac

Učiteľ sa môže zamerať na informácie, ktoré žiaci uviedli v stĺpci s otáznikom a môže do vyučovacej hodiny vsunúť krátku aktivitu, týkajúcu sa uvedenej témy. Napríklad.

Úloha pre žiakov: Vytvoriť jednu otázku v súvislosti s témou textu o Martinovi Kukučínovi, na ktorú si v texte nenašiel odpoveď.

Pri použití tejto metódy sme zistili, že žiaci sa chcú viac dozvedieť o pôsobení Kukučina v lekárskej oblasti, chcú vedieť, kde presne pôsobil. Uvedená metóda je pre žiakov inšpiráciou na prečítanie si celej knihy, alebo aspoň tých častí, ktoré sú pre žiakov zaujímavé. Učiteľ na základe záujmu žiakov usmerní, vhodné sú aj osobné konzultácie učiteľa s jednotlivými žiakmi po vyučovacej hodine alebo prostredníctvom mejlovej komunikácie. V súvislosti s uvedenou metódou môžeme načrieť aj do zemepisnej oblasti, použiť mapu a obrázky tých regiónov, v ktorých sa Kukučín pohyboval. Žiaci tak získajú konkrétnejšie informácie a niektoré miesta, kde Kukučín žil, možno v budúcnosti, pri pobyte v Chorvátsku alebo v Južnej Amerike navštívia.

Úlohy pre žiakov – práca s internetom:

Nájdite 5 zaujímavých informácií o Jasenovej na Orave – rodisku Martina Kukučina.

Nájdite 5 zaujímavých informácií o ostrove Brač – pôsobisku Martina Kukučina.

Nájdite 5 zaujímavých informácií o Punta Arenas – pôsobisku Martina Kukučina.

Zážitkové učenie vytvára optimálne podmienky nielen na zvnútorňovanie morálnych hodnôt, ale aj na dôkladné pochopenie myšlienok literárneho textu.

V tejto časti práce prinášame niekoľko vybraných úryvkov z diela Chmelovej: *Perica z ostrova*, ktoré nám približuje podstatnú časť života slávneho spisovateľa, najmä obdobie, ktoré prežil mimo územia svojej milovanej vlasti. Kniha *Perica z ostrova* od Eleny Chmelárovej opisuje roky života Martina Kukučina v oblasti Dalmácie na ostrove Brač. Predkladáme postupne štyri úryvky z diela, zamerané na vysvetlenie a pochopenie pojmov *cit*, *empatia*, *altruizmus*.

Perica z ostrova

Úryvok nám dáva možnosť poukázať na charakterové črty Martina Kukučina z hľadiska jeho literárnej tvorby.

Literárny text č. 2 – pozri prílohu č. 2

Literárny text č. 3 – pozri prílohu č. 3

Literárny text č. 4 – pozri prílohu č. 4

V nasledovnej časti uvádzame zadania úloh, ktoré súvisia s textami a sú zamerané na etické aspekty textu. Žiaci pracujú vo dvojiciach, svoje výstupy konfrontujú s výstupmi inej dvojice. V závere aktivity prezentujú výsledky práce 2 – 3 dvojice pred celou triedou. Učiteľ prácu žiakov vyhodnotí, individuálne výstupy môže ohodnotiť známku. Výstupy hodnotí podľa vopred stanovených kritérií úspešnosti.

1. Ktoré obdobie života M. Kukučina je zobrazené v uvedených ukážkach?
2. Charakterizujte osobnosť M. Kukučina na základe uvedených ukážok.
3. Vypracujte na základe textov č. 1 – 3 charakteristiku (5 – 7 viet) Martina Kukučina.
4. Vyjadrite postoj k tejto významnej osobnosti našich literárnych dejín.
5. Ilustrujte jednu z ukážok.
6. Vyjadrite jednou vetou, ako sa cítil M. Kukučín (vlastným menom M. Bencúr) medzi Chorvátmi. Vysvetlite prečo.
7. Zhodnoňte uvedené ukážky z diela *Perica z ostrova* v súvislosti s vnímaním tvorby M. Kukučina.
8. Zhodnoňte uvedené ukážky z hľadiska humanistického prístupu k posudzovaniu osobnosti človeka.
9. Vyberte si ukážku, ktorá sa vám najviac páčila. Svoj výber odôvodnite.

Úlohy pre učiteľov:

1. Rozdeľte nasledujúce úlohy pre žiakov podľa náročnosti kognitívnych procesov učenia sa využívaných pri riešení úloh.

A. Zapamätanie
B. Porozumenie
C. Aplikácia
D. Analýza
E. Syntéza/Hodnotenie
F. Tvorivosť

2. Vytvorte z textov uvedených v časti 1.4.2 tohto učebného zdroja text o zmysle života, ktorý bude učiteľ môcť využiť na didaktické účely.

Práca vo dvojici žiakov:

1. Vyjadrite svoj názor: Inšpirujú úryvky z diela *Perica z ostrova* človeka k prosociálnemu správaniu aj v súčasnosti? Svoje tvrdenie odôvodnite.
2. Uvedte príklad zo života, v ktorej oblasti, v akej životnej situácii by mohli byť texty inšpiráciou pre človeka.
3. Ktoré pocity vo vás vzbudili uvedené ukážky? Pomenujte ich.
4. Vyhľadajte v elektronickom slovníku význam slova *altruizmus*, *empatia*.
5. Vysvetlite význam slova *empatia* spolužiakovi svojimi slovami. Zapište význam slova do zošita.
6. Vysvetlite význam slova *altruizmus* spolužiakovi svojimi slovami. Zapište význam slova do zošita.
7. Súvisia pojmy *empatia*, *altruizmus* s charakterom osobnosti M. Kukučina? Svoju odpoveď odôvodnite.

8. Prečítajte vety, ktoré dokazujú, že Kukučín bol empatickým človekom. Svoje tvrdenie odôvodnite.
9. Prečítajte vety, ktoré dokazujú, že Kukučín bol altruistom. Svoje tvrdenie odôvodnite.

Motivačný text (spracované podľa Prevendárová, Kubíčková 1996)

Zamilovanosť a láska

Silný cit náklonnosti je spoločnou črtou zamilovanosti a lásky. Zamilovanosť môže obsahovať aj trochu pravej lásky a naopak. Rozdiel je však v hĺbke a stálosti citu. Zamilovanosť je nestály cit a zriedka vydrží v nezmenenej podobe viac ako 18 mesiacov. Zamilovaný človek je k svojmu partnerovi nekritický, nie je schopný odpútať sa od neho. Nepoznáme všeobecne prijateľnú definíciu lásky, každá láska je individuálna. Vieme však, že je to najintenzívnejšie citové prežívanie človeka. Láska je nezištná a nesebecká, je orientovaná predovšetkým na dobro partnera.

Text je určený na motiváciu žiakov. I keď nie je náročný na pochopenie, zvyčajne vyvoláva medzi žiakmi stredoškolského veku živú diskusiu, ktorú môžeme rozvinúť alebo už po krátkej diskusii prejdeme k textom z knihy *Perica z ostrova*. Texty sú zamerané na dva druhy lásky M. Kukučina: lásku k žene, lásku k vlasti.

Na navodenie atmosféry môžeme použiť brainstorming. Ak ho používajú často, môžeme ich rozdeliť do 2 skupín, pričom určíme 2 koordinátorov činnosti skupiny. Učiteľ pôsobí len vo funkcii facilitátora. Ak žiaci nemajú skúsenosť, je lepšie, ak činnosť koordinuje učiteľ, teda nerozdeľujeme ich do skupín.

Úlohy pre žiakov:

1. Napíšte 5 slov alebo slovných spojení, ktoré vo vás evokuje slovo domov.
2. Napíšte 5 slov alebo slovných spojení, ktoré vo vás evokuje slovo láska.

Na vstupnú motiváciu žiakom stačilo 10 minút, pretože slová sú známe a ľahko zrozumiteľné, žiaci nemali problémy s hľadaním asociatívnych slov a slovných výrazov.

Literárny text č. 5 – pozri prílohu č. 5

Literárny text č. 6 – pozri prílohu č. 6

3. Vymenujte tri slová podľa vlastného výberu, ktoré charakterizujú vzťah M. Kukučina k domovu.
4. Charakterizujte jednou vetou vzťah M. Kukučina k domovu.
5. Vyjadrite jednou vetou myšlienky uvedené v texte č. 5.
6. Napíšte 5 slov alebo slovných spojení, ktoré vytvárajú vo vašej mysli súvislosť s domovom.
7. Vyslovte názor na význam domova v živote človeka? (5 – 7 viet)

Literárny text č. 7 – pozri prílohu č. 7

Literárny text č. 8 – pozri prílohu č. 8

8. Vyhľadajte vetu, ktorá podľa vášho názoru vyjadruje význam lásky v živote človeka.
9. Vyjadrite vlastnými slovami (jedna veta) vzťah M. Kukučina k Perici Didoličovej.
10. Pomenujte pocit, s ktorým spája autor lásku v literárnom texte č. 8.
11. Napíšte 5 najdôležitejších hodnôt vo vašom živote.
12. Usporiadajte 5 vybraných hodnôt od najdôležitejšej (1) po najmenej dôležitú (5).
13. Zaradte do vášho hodnotového rebríčka lásku. Ak je zaradená, uveďte, na ktorom mieste v hodnotovom rebríčku je vo vašom živote láska. Svoje tvrdenie odôvodnite.

V edukačnom procese využívame rôzne typy úloh, podľa toho, ktoré ciele vyučovacieho procesu majú plniť.

Úloha pre učiteľov:

Rozdelte úlohy pre žiakov podľa kognitívnych procesov učenia sa žiaka, ktoré rozvíjajú. Použite Bloomovu taxonómiu cieľov.

Úlohy č. 5 a 6, ktoré slúžia na analýzu textov, môžu byť podnetom na diskusiu. Odpoveďou môže byť aj krátka úvaha, s ktorou sa žiaci najskôr oboznámia vo dvojici a potom svoje názory prezentujú pred celou triedou.

My sme realizovali diskusiu a vypracovanie úvahy. Obidve aktivity boli v závere vyhodnotené. Splnili svoj cieľ, žiaci spoznali M. Kukučina z ľudskej stránky, ako empatického človeka, ktorý pomáhal ľuďom okolo seba, ako altruistu.

2.2.2| Práca s textom z poviedky *Keď báčik z chocholova umrie*

Martin Kukučín je významnou osobnosťou slovenskej literatúry, je teda samozrejmosťou, že jeho literárne texty sú veľmi často predmetom analýzy na hodinách literárnej výchovy, využívajú sa tiež ako text, z ktorého učiteľ vychádza pri vysvetlení jazykových javov.

Poviedka od M. Kukučina bola veľakrát analyzovaná, no zameriavame sa na ňu predovšetkým z pohľadu literatúry, poukazujeme na znaky literárneho realizmu a zobrazenia zemanstva v nej. V našej práci ponúkame možnosť využiť jednotlivé úryvky so zameraním na etické pojmy sloboda a zodpovednosť, povinnosť a svedomie. Poviedka je založená na kresbe dvoch postáv: Aduša Domanického a Ondreja Trávu.

Literárny text č. 9 – pozri prílohu č. 9

Literárny text č. 10 – pozri prílohu č. 10

Žiaci riešili vo dvojiciach nasledovné zadania úloh:

1. Napíšte tri slová, ktoré vyjadrujú váš prvý dojem z postavy Ondreja Trávu bezprostredne po prečítaní textu č. 9.
2. Napíšte tri slová, ktoré vyjadrujú váš prvý dojem z postavy Aduša bezprostredne po prečítaní textu č. 10.
3. Napíšte dve charakterové vlastnosti Ondreja Trávu.
4. Napíšte dve charakterové vlastnosti Aduša Domanického.
5. Rozdelte vlastnosti na pozitívne a negatívne na základe vlastného posúdenia.
6. Uvedte tri vlastnosti, ktoré môžu byť v určitej životnej situácii silnou stránkou osobnosti a znamenajú šance pre osobnosť, v inej životnej situácii sú slabou stránkou osobnosti a znamenajú pre človeka riziko.
7. Vyberte si jednu vlastnosť a stručne opíšte situáciu, v ktorej je uvedená vlastnosť hodnotená ako silná stránka osobnosti.
8. Vyberte si jednu vlastnosť a stručne opíšte situáciu, v ktorej je uvedená vlastnosť hodnotená ako slabá stránka osobnosti človeka.
9. Ktorú z postáv by ste si vybrali za svojho priateľa a prečo?

Najzaujímavejšie pre žiakov bolo riešenie úloh č. 6 a č. 7. Skôr než žiaci začali riešiť úlohu, učiteľ v krátkosti vysvetlil princípy SWOT analýzy. V osobnom i pracovnom živote je dôležité, aby sme sa zamysleli nad osobnosťou človeka, pomenoval silné a slabé stránky osobnosti, jej klady a zápory.

Východiskom na stanovenie cieľov rozvoja osobnosti sú slabé stránky. Silné stránky nám pomáhajú tieto stanovené ciele dosahovať. Je dôležité, aby sme vedeli silné stránky využiť a slabé stránky, pokiaľ je to rozvojom osobnosti možné, odstrániť alebo zmierniť ich riziká pre náš život.

S silné stránky (ang. strengths)

W slabé stránky (ang. weaknesses)

O šance, príležitosti (ang. oportunities)

T riziká, hrozby (ang. threats)

Žiaci na základe poznatkov o SWOT analýze uviedli príklady niektorých vlastností človeka, ktoré môžu byť v určitej životnej situácii hodnotené ako silná stránka osobnosti, v inej situácii ako slabá stránka. Spomenuli napr. zhovorčivosť, ktorá môže byť pre človeka pracujúceho v pozícii manažéra marketingu silnou stránkou a pre chemického laboranta, ktorý pracuje vo výskume slabou stránkou. V závere aktivity žiaci dostali kópie materiálov, v ktorých boli uvedené základné informácie o SWOT analýze a návod na jej vypracovanie. Na základe tohto materiálu vypracovali domácu úlohu – vytvorili vlastnú SWOT analýzu. Vyhodnotenie tejto úlohy môžeme spojiť s tvorbou životopisu a motivačného listu.

Z prečítania celej poviedky môžeme vychádzať pri realizácii nasledujúcej aktivity. Žiaci usporiadajú vlastnosti postáv do dvoch stĺpcov, potom do tretieho stĺpca napíšu vlastnosti, ktoré majú obidve postavy rovnaké. Usporiadajú teda vlastnosti postáv tak, že využijú princíp Vennovho diagramu.

Tabuľka č. 2 – Vlastnosti literárnych postáv

Aduš Domanický	Spoločné vlastnosti	Ondrej Tráva

Literárny text č. 11 – pozri prílohu č. 11

Úlohy pre žiakov:

1. Vysvetlite príčiny konfliktu medzi postavami.
2. Vysvetlite súvislosť podstaty konfliktu s charakterovými vlastnosťami jednotlivých postáv.
3. Opíšte životnú situáciu, v ktorej konkrétna vlastnosť človeka ovplyvnila riešenie konfliktu.
4. Napíšte 4 – 5 viet, ktoré usmernia konanie Aduša Domanického a poradia mu, ako konflikt vyriešiť.
5. Napíšte 4 – 5 viet, ktoré usmernia konanie Ondreja Trávu a poradia mu, ako konflikt vyriešiť.
6. Vytvorte vašu vlastnú predstavu pokračovania poviedky v časti po ukončení úryvku – text č. 11.
7. Porovnajte svoj záver poviedky so záverom Martina Kukučina.

Žiaci diskutovali o svojich záveroch poviedky. Po skončení diskusie učiteľ prečítal záver poviedky podľa M. Kukučina.

Literárny text č. 12 – pozri prílohu č. 12

Literárny text č. 13 – pozri prílohu č. 13

8. Charakterizujte literárnu postavu Aduša Domanického (5 – 7viet) na základe textu č. 12.
 9. Porovnajzte charakteristiku Aduša Domanického pred a po prečítaní úryvku textu č. 12.
 10. Vysvetlite podčiarknutú vetu v texte č. 12.
 11. Čo je podľa vás svedomie? Sformulujte vašu definíciu písomne na základe úryvkov z diela Martina Kukučína.
 12. Nájdite v odbornej literatúre definíciu *svedomia*.
 13. Porovnajzte definíciu svedomia z odbornej literatúry s vlastnou definíciou.
- Žiaci pracujú vo dvojiciach. Vypracujú riešenia, ktoré konfrontujú s inou dvojicou. Dvaja – traja žiaci svoje riešenia prezentujú pred celou triedou.

2.3| Analýza aktivít zameraných na prácu s textom – 2. časť

1. VYUČOVACIA HODINA

Vzdelávacia oblasť: Jazyk a komunikácia, Človek a hodnoty

Predmet: Slovenský jazyk a literatúra, etická výchova

Tematický celok: 10. TC/Krátka epická próza – novela

Téma: Tvorba Janka Jesenského – novela *Koniec lásky*

Ročník: 2. ročník SŠ

Cieľ:

- ✓ Charakterizovať pojem *novela*, *poviedka*.
- ✓ Charakterizovať znaky novely.
- ✓ Porovnať znaky novely so znakmi poviedky, rozprávky.
- ✓ Definovať pojem *láska*.
- ✓ Vypísať frazeologizmy o láske.
- ✓ Analyzovať asociácie k slovu láska.
- ✓ Vyjadriť postoj k myšlienkam prezentovaným v novele.

Metódy: samostatná práca, práca vo dvojici, problémové vyučovanie

Pomôcky: učebnica literatúry pre 2. ročník gymnázií a SOŠ, pracovné listy – aktivita č. 1, aktivita č. 2, aktivita 3; rôzne slovníky

Realizácia aktivít: Na začiatku vyučovacej hodiny žiaci pracovali samostatne s výkladovým textom o Jankovi Jesenskom v učebnici literatúry pre 2. ročník (pozri prílohu č. 14), ktoré bolo zamerané na čítanie s porozumením a na spôsobilosť používať kognitívne operácie. Žiaci odpovedali na zadané otázky z aktivity č. 1.

Aktivita č. 1 – pozri prílohu č. 14

1. Zapište sedem kľúčových slov z výkladového textu o Jankovi Jesenskom.
2. Vytvorte výťah z uvedeného textu v rozsahu 5 – 10 viet.

3. Zapište si jednu najzaujímavejšiu myšlienku z textu.
4. Napíšte názov jednej poviedky J. Jesenského, ktorú ste čítali.
5. Porovnajzte vybrané kľúčové slová a vytvorený výťah so spolužiakom a doplňte si informácie.

Riešenie aktivity: Žiaci si perцепčne prečítali výkladový text v učebnici pre 2. ročník (pozri prílohu č. 14), niektorí žiaci si neboli istí, čo je to výťah, tak sme si spolu zopakovali jeho znaky. Tvorbu Janka Jesenského nepoznali, ale v televízii videli filmové spracovanie noviel *Štvorylka* a *Slniečny kúpeľ*. Niektorí zasa poznali novelu *Pani Rafiková* a spomenuli si, že sme ukážku z tejto novely využili na vyučovacej hodine pri opisnom slohovom postupe, keď sme preberali charakteristiku. Žiaci vypracovali aj poslednú otázku a doplnili si navzájom informácie, ktoré nemali zapísané.

Aktivita č. 2 – pozri prílohu č. 14

Žiaci pokračovali v práci na ďalšej aktivite, pretože vo výkladovom texte o Jankovi Jesenskom sa dozvedeli, že písal poviedky. Táto aktivita bola zameraná na kognitívne operácie, pretože žiaci mali vymenovať znaky žánrov poviedka, novela a rozprávka.

1. Na základe poznatkov z predchádzajúceho vyučovania literatúry charakterizujte epické žánre: **poviedku, novelu a rozprávku**.

Novela	stredný epický žáner, málo postáv, rozpráva iba jednu udalosť, dej odráža každodenný život, obmedzený čas deja, pointa, zvrät v udalostiach – prekvapujúci zvrät, všedný život
Poviedka	krátky epický žáner, jednoduchý dej, často s odbočeniami a opismi, málo postáv, ktoré sa nevyvíjajú, postavy podrobnejšie opísané, využívajú sa opisné prvky, množstvo opisných častí na spomalenie deja
Rozprávka	krátky epický útvar, neskutočný, vymyslený svet, dobro víťazí nad zlom, šťastný koniec, nepoznáme miesto, kde sa dej odohráva, postavami sú buď jednoduchí ľudia, alebo princovia, princezné, nadprirodzené postavy, magické čísla, neskutočné predmety, ustálené slovné spojenia

2. V analyzovanom texte identifikujte 3 znaky novely a zapíšte si ich.
3. Vyjadrite svoj názor, prečo sa Jesenského novely nazývajú aj *rozprávkami*?

Riešenie aktivity: Žiaci si zapísali znaky všetkých zadaných literárnych žánrov tak, ako je to uvedené v úlohe 1 – v tabuľke, táto úloha sa im zdala veľmi ľahká. Kognitívne poznatky žiaci uplatnili z predchádzajúcich učív a ročníkov. Vo dvojiciach vyhľadali a identifikovali znaky novely, poukázali

najmä na to, že v novele neprichádza k väčšej zmene charakteru postáv a podobne ako v poviedke v nej vystupuje málo postáv, ale na konci obyčajne nastáva nejaký prekvapujúci zvrät. Ťažšie pre nich bolo vysvetliť, prečo sa Jesenského novely nazývajú aj rozprávkami. Vedeli, že Janko Jesenský napísal *Malomestské rozprávky*.

Aktivita č. 3

V závere hodiny žiaci pokračovali v práci na tretej aktivite, týkajúcej sa novely *Koniec lásky*. Na tejto aktivite žiaci pracovali vo dvojiciach, potom jeden z dvojice prezentoval názory dvojice.

Práca vo dvojiciach:

1. Definujte slovo *láska* 2 vetami.
2. Napíšte 3 asociácie, ktoré vo vás vyvoláva názov novely *Koniec lásky*.
3. S akými podobami lásky sa človek počas života stretáva? S akými ste sa už stretli?
4. Definujte pojem *láska* prostredníctvom práce s rôznymi druhmi slovníkov.

KSSJ

SSS

MHS

5. Zapište si 3 frazeologizmy o láske, ktoré poznáte.

Riešenie aktivity: Žiakom sa úlohy z aktivity zdali nenáročné, aj keď zapísať si frazeologizmy o láske bolo náročnejšie, najčastejšie uviedli *láska hory prenáša, láska na prvý pohľad*, potom si žiaci pomohli aj internetom a zapísali si ďalšie – *priateľstvo vždy prospieva, láska niekedy aj škodí; čo láska horko-ťažko vybuduje, to nenávisť v jednom okamihu zrúca*. Zaujímavé boli ich asociácie, teda aké v žiakoch vyvoláva názov novely – *nešťastie, poblúznenie, rozvod, nevera*. Ako zaujímavú žiaci hodnotili aj druhú otázku, v ktorej uvádzali najčastejšiu podobu lásky – *materinskú*, s ktorou sa stretávajú od malička, ale aj *rodičovskú*, či *bratskú* a *sesterskú* a stretli sa už aj s *partnerskou* (najčastejšie platonickou).

Reflexia žiaka:

Splnila vyučovacia hodina moje očakávania, ktoré som mal na začiatku vyučovacej hodiny?

Čo bolo mojím najväčším úspechom počas vyučovacej hodiny pri práci s textom?

Čo sa mi počas realizácie práce s textom nepodarilo splniť?

Čo bolo pre mňa počas realizácie práce s textom problematické?

Ako by som charakterizoval vyučovaciu hodinu tromi slovami?

Prečo by som sa chcel/nechcel zapojiť do ďalšej vyučovacej hodiny, v ktorej by som pracoval s umeleckým textom?

Ako som sa cítil počas realizácie práce s textom na vyučovacej hodine? (Pomenuj 3 pocity.)

Hodnotenie cieľov VH žiakmi, učiteľom:

Žiak identifikoval kľúčové slová z výkladového textu o Jankovi Jesenskom.

Žiak charakterizovať pojem a znaky novely.

Žiak charakterizoval znaky poviedky.
Žiak charakterizoval znaky rozprávky.
Žiak porovnal znaky novely so znakmi poviedky, rozprávky.
Žiak definoval pojem láska.
Žiak vyhľadal informácie o slove láska z rôznych slovníkov.
Žiak napísal frazeologizmy o láske.
Žiak analyzovať asociácie k slovu láska.

2. VYUČOVACIA HODINA

Vzdelávacia oblasť: Jazyk a komunikácia, Človek a hodnoty

Predmet: Slovenský jazyk a literatúra, etická výchova

Tematický celok: 10. TC/Krátka epická próza/vnútorňný monológ/

Téma: Novela *Koniec lásky*

Ročník: 2. ročník SŠ

Cieľ:

- ✓ Charakterizovať postavu Eleny z novely *Koniec lásky*.
- ✓ Definovať kompozíciu novely *Koniec lásky*.
- ✓ Porovnať charakteristiku Eleny na základe textu.
- ✓ Určiť druh charakteristiky Eleny v texte.
- ✓ Zaradiť podčiarknuté slová do slovnej zásoby.

Metódy: EUR, skupinová práca, práca vo dvojici, problémové vyučovanie

Pomôcky: učebnica *Literatúra pre 2. ročník gymnázií a SOŠ*, pracovné listy – aktivita č. 4, aktivita č. 5.

Realizácia aktivít: Na začiatku hodiny žiaci zopakovali svoje poznatky o poviedke a novele. Potom začali vypracovávať úlohy z učebnice *Literatúra pre 2. ročník gymnázií a SOŠ*.

Evokácia: Žiakov sme rozdelili do skupín podľa počtu žiakov v triede, približne 5 skupín po 4 žiakoch, v ktorých si určili svojho hovorcu. Žiaci začali pracovať s učebnicou literatúry pre 2. ročník; najprv 4 žiaci nahlas prečítali postupne ukážky v úlohe č. 3 (pozri príloha č. 14); potom v skupinách pracovali na tejto úlohe, v ktorej porovnávali dve charakteristiky postavy Eleny z novely *Koniec lásky*. Zamerali sa na zmysel a pozíciu v kompozícii novely.

Riešenie: Žiaci po vypracovaní úlohy prostredníctvom svojich hovorcov prezentovali riešenia. Skupiny sa na riešeníach zhodli v tom, že charakteristika A opisuje Eleny v negatívnom svetle – všima si všetky jej nedostatky a nedokonalosť, ktoré predtým hrdina nevidel, uvedomuje si, že sa mu viac nepáči. V kompozícii tento opis približuje zmenu v citoch k Elene. V charakteristike B autor predstavuje Eleny, ako ju hrdina poznal, teda vracia sa do minulosti – spomienky. Premýšľa, čo sa zmenilo, prečo sa ona zmenila, kam sa stratila zamilovanosť. Žiaci túto úlohu hodnotili ako zaujímavú. Na základe ukážok z úlohy 3 žiaci pokračovali vo vypracovaní otázok z aktivity č. 4.

Aktivita č. 4 – pozri prílohu č. 14

1. Zaradte podčiarknuté slová z úlohy 3 z textu a) pozri prílohu č. 14 do slovnej zásoby.
2. Zaradte obe ukážky textu úlohy 3 do slohového postupu.
3. Určte druh charakteristiky nachádzajúci sa v ukážke b) úlohy 3. Svoje tvrdenie odôvodnite.

Riešenie aktivity: Žiakom sa úlohy č. 2 a 3 z aktivity zdali nenáročné, majú radi úlohy zamerané na gramatiku či sloh. Náročnejšia pre nich bola úloha č. 1 z aktivity č. 4, pretože potrebovali vysvetliť slová *alba* (album fotiek) a *gustiózna* (vkusne, príjemne vyzerajúca), na základe vysvetlenia vypracovali úlohu.

Uvedomenie si významu: Počas tejto časti vyučovacej hodiny žiakov motivujeme k aktívnemu vnímaniu textu plnením úloh a aktivít po každom prečítaní ukážky. Žiaci pokračovali v práci s učebnicou literatúry, pričom vypracovali úlohy č. 2, č. 4 a č. 5 (pozri prílohu č. 14).

V úlohe č. 2 žiaci mali určiť typ rozprávača, ktorý sa nachádzal v novele *Koniec lásky*. Žiaci na základe prečítaného diela správne určili, že rozprávanie je v 1. osobe jednotného čísla, t. j. personálny rozprávač. V úlohe č. 4 sa žiaci na základe ukážky mali zamerať na to, v čom spočíva dramatickosť deja novely. Dramatickosť deja v novele spočívala vo využití krátkych viet, vo využití zvolaní a rečníckych otázok, ktoré boli súčasťou vnútorného monológu postavy. V úlohe č. 5 mali na základe ukážok (úvod a záver diela), ktoré prečítali, charakterizovať náladu vytvorenú autorom.

Riešenie úlohy č. 5: Žiaci po vypracovaní úloh prezentovali svoje názory na úlohu č. 5. Boli to zaujímavé názory a táto úloha sa im páčila, pretože mohli uplatniť aj svoje emócie. Žiaci analyzovali, že v úvode autor čitateľa uvádza do pochmúrneho mrazivého poobedia, jeho opis dotvára sychravé počasie, sneh. Vytvoril tak pochmúrnu, nepríjemnú a depresívnu náladu, tým vyvoláva pocit prázdnoty, strateného citu a lásky, ukončenie vzťahu. V závere zasa autor uvádza čitateľa do pochmúrnej prírody a navodzuje až nostalgickú atmosféru, opisuje prázdnotu v srdci a stratenú lásku. Zdalo sa im, že nálada je úzko spätá s prírodou a vnútorným rozpoložením hrdinu.

Reflexia: Učiteľ rozdá žiakom pracovný list – aktivita č. 5, ktorý súvisí s úlohou č. 5 v učebnici literatúry (pozri prílohu č. 14). Na základe textu a prečítaného diela žiaci vypracovali otázky samostatne.

Aktivita č. 5 – pozri prílohu č. 14

1. Zaradte jednotlivé ukážky úvodu a záveru novely v úlohe 5 do slohových postupov.
2. Analyzujte, do ktorých slohových žánrov jednotlivé ukážky úvodu a záveru novely v úlohe 5 zaradíte.
3. Vysvetlite, ktoré slovné druhy v ukážkach úvodu a záveru novely v úlohe 5 prevládajú a prečo.
4. Preštylizujte jednu z ukážok v úlohe 5 (príloha č. 14) tak, aby ste dosiahli optimistickú náladu.
5. V diele nachádzame splývanie obrazu prírody s vnútorným stavom hrdinu. V ktorých dielach ste sa už stretli s týmto znakom?

Riešenie aktivity č. 5: Štyria žiaci po vypracovaní úloh prezentovali svoje analýzy na základe vypracovaných otázok. Pre žiakov to boli zaujímavé otázky. Veľmi dobre niektorí žiaci preštylizovali ukážku s optimistickou náladou.

3. VYUČOVACIA HODINA

Vzdelávacia oblasť: Jazyk a komunikácia, Človek a hodnoty

Predmet: Slovenský jazyk a literatúra, etická výchova

Tematický celok: 10.TC/Krátka epická próza/vnútorňný monológ/

Téma: Novela *Koniec lásky*

Ročník: 2. ročník SŠ

Cieľ:

- ✓ Charakterizovať postavu Eleny z novely *Koniec lásky*.
- ✓ Definovať kompozíciu novely *Koniec lásky*.
- ✓ Porovnať charakteristiku Eleny na základe textu.
- ✓ Určiť druh charakteristiky Eleny v texte.
- ✓ Zaradiť podčiarknuté slová do slovnej zásoby.

Metódy: samostatná práca, práca vo dvojici, problémové vyučovanie, cinquain

Pomôcky: učebnica *Literatúra pre 2. ročník gymnázií a SOŠ*, pracovné listy – aktivita 6. – 8.

Realizácia aktivít: Žiaci pokračovali v analýze novely zaujímavou úlohou z učebnice literatúry. Bola to úloha č. 7 (pozri prílohu č. 14), v ktorej sa mali žiaci zamerať na motív nachádzajúci sa v prvej a záverečnej časti novely. Úloha bola zameraná aj na schopnosť verbálne vyjadriť city a rôzne pocity, pretože bola spätá s celkovou náladou konkrétnych častí novely. Žiaci motív určili po prečítaní novely. Išlo o motív vtáka strácajúceho sa v dialke (*ako vták na jasnom nebi, letiaci do dialky*), tak ako sa stratila láska a zostali iba spomienky na lásku. Na úlohu č. 7 z učebnice literatúry nadviazala ďalšia aktivita:

Aktivita č. 6

1. Vysvetlite, čo tento motív znamená.
2. Vo dvojiciach vytvorte krátku báseň – cinquain na tému láska na základe novely *Koniec lásky*.

Riešenie: Žiaci sa zamýšľali nad tým, čo môže motív znamenať; vychádzali z predchádzajúcej úlohy a konštatovali, že niekedy je láska ako vták, ktorý odletí do dialky a už sa nevráti, zostávajú iba spomienky, väčšinou bolestné. Druhá úloha aktivity bola zameraná na to, že žiaci mohli využiť svoju zručnosť a tvorivé myslenie pri písaní päťlístka na tému láska:

1. láska
2. nenaplnená, slepá
3. milovať, opustiť, zabudnúť
4. životné skúsenosti každého človeka
5. sklamanie

V učebnici literatúry si žiaci potichu prečítali hodnotenie autora z úlohy č. 11 (pozri prílohu č. 14) a na základe citátu mali premýšľať a vytvoriť odpovede na otázky. Žiaci pracovali vo dvojiciach.

Riešenie úlohy: Žiaci po vypracovaní úlohy prezentovali svoje názory. Boli to zaujímavé názory. Žiaci analyzovali, že láska má v sebe trochu komickosti, keď už Elenu Miloš neľúbil, tak sa mu „zohavila“, ale vtedy, keď ju ľúbil, tak bola presne taká, aká sa mu páčila. Žiaci argumentovali, že v novele čiastočne bolo cítiť, že chápanie lásky je u Jesenského iné ako u ostatných autorov, pretože sa viac zaoberal zaľúbenosťou ako láskou a snažil sa vystihnúť, kedy si lásku mýlime s očarováním.

Samotná analýza textov však odhalila ich schopnosť rozoznať jednotlivé typy charakterov postáv novely. Žiaci zaujali kritický postoj k postave Miloša, ktorý mal rád Elenu a neskôr sa jeho vzťah k nej zmenil, ako sme uviedli hore. Poukázali aj na to, aký charakter mala Elena, že sa zmenila.

Žiaci pokračovali vypracovávaním ďalších aktivít vo dvojiciach. Učiteľ rozdal prefotené pracovné listy s aktivitami č. 7 a 8.

Aktivita č.7

1. Na základe prečítanej poviedky vytvorte charakteristiku Miloša Krátkeho.
2. Zamyslite sa nad menom hlavného hrdinu. Charakterizuje meno hrdinu jeho životný postoj?
3. Stručne charakterizujte Elenu – aká bola?
4. Sformulujte, aké pocity mala Elena po tom, ako sa dozvedela o konci Milošovej lásky.
5. Na základe prečítanej poviedky vytvorte charakteristiku Miloša Krátkeho.
6. Zamyslite sa nad menom hlavného hrdinu. Charakterizuje meno hrdinu jeho životný postoj?
7. Sformulujte, aké pocity mal Miloš po tom, ako ukončil lásku s Elenou.

Na domácu úlohu žiaci dostali vypracovať vo dvojiciach referát uvedený v aktivite č. 8 – na tému *Životný štýl malomešťanov*. Dievčatá sa v projekte viac zameriavali na životný štýl malomestských slečien a žien a chlapci na životný štýl mužov – malomešťanov, zamerali sa aj na oblečenie malomešťanov a porovnávali ho s dedinským oblečením.

Aktivita č. 8

1. Zapište si, čo sa vám najviac páčilo v tejto novele.
2. Charakterizujte na základe vašich skúseností, čím sa líši starý svet od súčasného (chápanie lásky).
3. Porozmýšľajte a zdôvodnite, čo je v novele nadčasové.
4. Zažili ste aj vy už takýto koniec lásky?
5. Napíšte krátku poviedku – 30 viet, ktorej dôležitou súčasťou budú slová: *zrada, flirt, láska, čas, rozlúčka*.
6. Vo dvojiciach vypracujte referáty na tému: *Životný štýl malomešťanov*.

Hodnotenie cieľov VH žiakmi, učiteľom:

Žiak charakterizoval postavu Eleny z novely *Koniec lásky*.

Žiak definoval kompozíciu novely *Koniec lásky*.

Žiak Porovnal charakteristiku Eleny na základe textu.

Žiak správne určil druh charakteristiky Eleny v texte.

Žiak zaradil podčiarknuté slová do slovnej zásoby.

Žiak vyhľadal informácie o životnom štýle malomešťanov.

Žiak spracoval referát na základe informácii o životnom štýle malomešťanov.

4. VYUČOVACIA HODINA

Vzdelávacia oblasť: Jazyk a komunikácia, Človek a hodnoty

Predmet: Slovenský jazyk a literatúra, dejepis, etická výchova

Tematický celok: 17. TC/Dramatická literatúra – tragická dráma

Téma: Tragická dráma *Kým kohút nezaspieva*

Ročník: 3. ročník SŠ

Cieľ:

- ✓ Charakterizovať pojmy: empatia, konflikt, dráma, tragédia, existencializmus.
- ✓ Vymenovať znaky tragédie.
- ✓ Analyzovať drámu *Kým kohút nezaspieva* so zameraním na prvky existencializmu v dráme.
- ✓ Vyjadriť postoj k myšlienkam prezentovaným v dráme.

Metódy: EUR, brainstorming, skupinová práca, problémové vyučovanie, Vennov diagram, hranie rolí, sokratovský rozhovor

Pomôcky: učebnica *Literatúra pre 3. ročník gymnázií a SOŠ*, pracovný list č. 4

Evokácia: Skupinová práca – žiakov rozdelíme do skupín podľa počtu žiakov v triede a priestorového rozloženia lavíc. Žiaci si zvolia svojho hovorcu.

Aktivita č. 1

Žiaci si v skupinách pomocou slovníkov zapíšu vysvetlenie slov *empatia* a *konflikt*. Na základe skúseností sa budú snažiť uvádzať príklady zo života svojich rovesníkov.

Aktivita č. 2

Cieľom ďalšej aktivity bolo vyskúšať si tvorivé riešenie rôznych situácií v medziľudských vzťahoch, do ktorých sa žiaci dostávajú, príjemných aj nepríjemných.

Žiakov rozdelíme do 4 skupín. Úlohou každej skupiny bude opísať nepríjemnú situáciu a nacvičiť si krátku scénu, v ktorej sa vcítia do tejto situácie. Každá skupina poukáže na riešenie danej situácie.

(Pri tejto aktivite môžeme využiť aktivitu súdneho procesu, pri ktorom si vymyslia žiaci príbeh – napr. Na diskotéke sa pobili dvaja mladí chlapci. Jeden z nich, Jano, nešťastne spadol a zranil sa, je v nemocnici v kóme. Druhého chlapca, Fera, zatvorili do väzenia, čaká ho súd a potrebuje obhajcu. Žiaci sa majú vžiť do situácie Fera, čo prežíva, ako sa správa.)

Pri tejto aktivite žiakom môže pomôcť aj text s názvom *Empatická analýza* (pozri prílohu č. 15), ktorý dostanú prekopírovaný.

Po predvedení scénok môže nasledovať reflexia formou diskusie. Otázky:

- Čo sa vám na predvedenom riešení scénky páčilo?
- Navrhnete riešenie danej situácie by ste poskytli?
- Dostali ste sa aj vy niekedy do podobnej situácie? Ako ste ju vyriešili?
- Čo je pre mňa dôležité, keď sa dostanem do nepríjemnej situácie v medziľudských vzťahov?

Uvedomenie si významu: Na záver tejto aktivity žiaci zhodnotia, aké sú výhody a nevýhody, ak sme empatickí a aké sú výhody a nevýhody, ak nie sme empatickí. Žiaci sa zhodli, že ak sú empatickí, tak im to pomáha pochopiť blízkych či kamarátov. Na druhej strane sa s nami ľudia nepodelia o svoje pocity, pokiaľ k nim nie sme empatickí alebo si ťažšie hľadáme kamarátov.

Reflexia: Učiteľ rozdá žiakom texty (pozri prílohu č. 16 – č. 21) drámy Ivana Bukovčana *Kým kohút nezaspieva* na analýzu (pomôže aj to, že drámu majú žiaci už prečítanú). Žiaci si pri analýze všímajú pozitívne aj negatívne momenty príbehu.

Aktivita č. 3 – pozri prílohu č. 16

1. Vyjadrite dojem z prečítaného úryvku jednou vetou.
2. Charakterizujte konanie jednotlivých postáv.
3. Vyjadrite svoje dojmy, ako na vás vplývajú jednotlivé repliky postáv.
4. Odohráva sa medzi postavami konflikt? Svoju odpoveď odôvodnite.
5. Vžite sa do situácie mladých ľudí Fanky a Ondreja, pomenujte 2 – 3 pocity, ktoré prežívajú.
6. Vysvetlite, prečo sa postavy ocitli v danej situácii.
7. Mali na danú situáciu vplyv spoločenské udalosti alebo samotné postavy? Odpoveď odôvodnite.

Aktivita č. 4 – pozri prílohu č. 17

1. Opíšte, aký zárodok konfliktu predostiera autor v úryvku.
2. Navrhnete literárnym postavám riešenie tohto konfliktu. (Diskusia)
3. Vžite sa do postavy Fischla (prípadne situáciu zahrajte). Pomenujte pocity, ktoré mal Fischl, keď bol nútený predstaviť plán majora von Lucasa.
4. Opíšte, ako by ste reagovali v situácii Fischla vy. (8 – 10 viet)
5. Napíšte vlastnú predstavu pokračovania drámy.

Aktivita č. 5

Pri práci s textom využijeme charakteristiku jednotlivých postáv pomocou Zoznamu emócií a emočných stavov (pozri prílohu č. 18). Žiakov rozdelíme do 5 skupín, ktorým rozdáme *Zoznam emócií a emočných stavov* a určíme 2 postavy. Ku každej postave žiaci priradia po 4 emócie a postupne prezentujú svoje postavy a odôvodnia, prečo vybrali práve tie emócie. Výsledky všetkých skupín si žiaci zapíšu do vytvorenej tabuľky v zošite. Posledné dve postavy – Fischla a majora von Lucasa charakterizujú spoločne s učiteľom a výsledky si tiež zapíšu.

Aktivita č. 6 – pozri prílohu č. 19

V tomto úryvku sa odhaľujú predovšetkým vlastnosti dvoch postáv – Tuláka a holiča Uhríka.

1. Na základe úryvku porovnajte vlastnosti Tuláka holiča Uhríka v danej situácii.
2. Vyjadrite, ktoré pocity by ste si zapísali. Využite pritom princíp Vennovho diagramu.

Tulák	spoločné vlastnosti	Uhrík

3. Vysvetlite vlastnými slovami podčiarknutú repliku Tuláka. Na čo v tejto replike Tulák poukázal? Súhlasíte s ním? Svoj postoj odôvodnite.
4. Pomenujte druh konfliktu, ktorý sa odohrával medzi Tulákom a Uhríkom. Svoje tvrdenie odôvodnite.

Aktivita č. 7 – pozri prílohu č. 20

1. Na základe uvedeného úryvku vypracujte charakteristiku holiča Uhríka a porovnajte ju s predchádzajúcou charakteristikou.
2. Opíšte, ktorá udalosť zasiahla do života holiča Uhríka.
3. Vysvetlite, ktoré hodnoty poprel holič Uhrík.
4. Uveďte, ktoré postavy za tento čin odsúdili Uhríka.

Aktivita č. 8 – pozri prílohu č. 21

1. Zmenilo sa správanie Uhríka? Svoje tvrdenie odôvodnite.
2. Keď sa vcítate do postavy Uhríka, ako by ste vyriešili jeho situáciu vy?
3. Uvažujú literárne postavy o osobnej zodpovednosti za to, čo sa stalo alebo každý kladie vinu na Uhríka? Svoj názor odôvodnite.
4. Bolo správanie Uhríka v daných situáciách empatické alebo konfliktné? Svoj názor odôvodnite.
5. Vysvetlite, prečo Uhrík nakoniec zomiera. (Zrádza ho svedomie alebo sa chce obetovať?)
6. Uveďte, aké mravné vyústenie má táto dramatická hra pre dnešného čitateľa.
7. Vysvetlite, aké prostriedky autor využíva na vytvorenie napätia.

Na záver (alebo počas ďalšej hodiny) si môžu žiaci pozrieť filmové spracovanie drámy *Kým kohút nezaspieva*, v ktorom môžu pozorovať výkony známych hercov, ako oni stvárňujú postavy a akým spôsobom prejavujú city – empatiu. Ďalším námetom môže byť zadanie referátov o práci a živote jednotlivých hercov stvárňujúcich postavy – Tulák, Uhrík, Terezčák, Tomko, alebo tiež spracovanie interview.

Záver

Učebný zdroj mapuje nielen teoretické poznatky, ale prináša aj množstvo praktických námetov, ktoré sú určené účastníkom vzdelávania, ale aj ostatným pedagógom, ktorí si chcú rozšíriť kompetencie zamerané na čitateľskú gramotnosť.

Námety na analýzu textov môžu učitelia využiť vo svojej pedagogickej práci priamo v uvedenej podobe (niektoré časti druhej kapitoly učebného zdroja) alebo ako inšpiráciu k vytváraniu ďalších svojich materiálov k práci s textom rozvíjajúcej čítanie s porozumením.

Zoznam bibliografických odkazov

- BAČOVÁ, D., L. NOVAK DUCKÁ a M. ONUŠKOVÁ, 2014. *Projektové vyučovanie v edukačnom procese*. Bratislava: MPC Bratislava. ISBN 978-80-565-0643-1.
- ANTOŇÁK, A. a kol. 1998. *Rukoväť literatúry*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. ISBN 80-08-01671-X.
- BELZ H. a M. SIEGRIST, 2001. *Kľúčové kompetence a jejich rozvíjení*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-479-6.
- BUKOVČAN, I., 2002. *Kým kohút nezaspieva*. Bratislava: Žofia Nová.
- CALTÍKOVÁ, M., 2003. *Sprievodca dielami slovenskej a svetovej literatúry – výber A*. Nitra: ENIGMA. ISBN 80-85471-80-9.
- CALTÍKOVÁ, M., 2002. *Sprievodca dielami slovenskej a svetovej literatúry – výber D*. Nitra: ENIGMA. ISBN 80-85471-52-3.
- GAVORA, P. a kol., 2008. *Ako rozvíjať porozumenie textu u žiaka*. Nitra: ENIGMA. ISBN 978-80-89132-57-7.
- GREGOROVÁ, I. a M. LAPITKA, 2009. *Literárna výchova 1. ročník gymnázií a stredných odborných škôl*. (konspekt)
- HANULÁKOVÁ, E., 1997. *Podnikateľská etika – prístup, perspektíva, výzva*. Bratislava: vydavateľstvo EUROUNION, spol. s r. o. ISBN 80-85568-79-9.
- HARPÁŇ, M., 2004. *Teória literatúry*. Bratislava: vydavateľstvo TIGRA. ISBN 80-88869-36-6.
- HARTMANNOVÁ, E. a M. PETRUFOVÁ, 2005. *Spoločenská komunikácia pre 2. ročník obchodných akadémií*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, s. r. o. ISBN 80-10-00448-0.
- HINCOVÁ, K. a A. HÚSKOVÁ, 2007. *Slovenský jazyk pre 1. – 4. ročník stredných škôl*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, s. r. o. ISBN 978-80-10-00690-8.
- CHMELOVÁ, E., 1985. *Perica z ostrova*. Bratislava: Mladé letá – slovenské vydavateľstvo kníh pre mládež, n. p.
- KAČALA J., M. PISÁRČIKOVÁ a kol., 2003. *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. ISBN 80-224-0750-X.
- KALAŠ, I., 2013. *Premeny školy v digitálnom veku*. Bratislava: SPN – Mladé letá s. r. o. ISBN 978-80-10-02409-4.
- KUKUČÍN, M., 1961. *Dielo II. a IV*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.
- KUKUČÍN, M., 1950. *Život*. 2. vydanie. Martin: Matica slovenská.
- LAPITKA, M. a kol., 2014. *Metodika tvorby testových úloh a testov*. Bratislava: NÚCEM.

- GREGOROVÁ, I. a M. LAPITKA, 2009. *Literatúra pre 2. ročník gymnázií a stredných odborných škôl*. Bratislava: SPN. ISBN 978-80-10-01799-7.
- LUKNIČ, A. S., 1994. *Štvrtý rozmer podnikania – etika*. Bratislava: SAP – Slovak Academic Press, spol. s r. o. ISBN 80-85665-30-1.
- MACHALA, D., 2002. *Majstri slova*. Bratislava: Perfekt, a. s. ISBN 80-8046-215-1.
- MIEDZGOVÁ, J., 1994. *Základy etiky*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. ISBN 80-08-02369-4.
- Ministerstvo školstva Slovenskej republiky. *Štátny vzdelávací program Slovenský jazyk a literatúra. Časť literárna výchova*, 2009. Dostupné z: <http://www.minedu.sk/index.php?lang=sk&rootId=2319>
- PREVENDÁROVÁ, J. a G. KUBÍČKOVÁ, 1996. *Základy rodinnej a sexuálnej výchovy*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. ISBN 80-08-00062-7.
- REMIŠOVÁ, A., 2008. *Dejiny etického myslenia*. Bratislava: Kaligram. ISBN 978-80-8101-103-0.
- REMIŠOVÁ, A., 2004. *Etika a ekonomika*. 2. vydanie. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM. ISBN 80-225-1820-4.
- ŠMATLÁK, S., 2007. *Dejiny slovenskej literatúry II. (19. storočie a prvá polovica 20. storočia)*. 4. vydanie. Bratislava: Literárne informačné centrum. ISBN 978-80-89222-29-2.
- THOMPSON, M., 2004. *Přehled etiky*. Praha: Portál, s. r. o. ISBN 80-7178-806-6.
- TUREK, I., 2014. *Didaktika*. Bratislava: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-8168-004-5.
- VAJDA, J., 2004. *Úvod do etiky*. Nitra: ENIGMA. ISBN 80-89132-12-X.
- ZAMBOR, J. a kol., 2009. *Hviezdoslav v interpretáciách*. Bratislava: Literárne informačné centrum. ISBN 978-80-89222-78-0.
- ZORMANOVÁ, L., 2012. *Výukové metody v pedagogice*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4100-0.
- ŽILKA, T., V. OBERT a M. IVANOVÁ, 1997. *Teória literatúry pre gymnáziá a stredné školy*. Bratislava: vydavateľstvo LITERA. ISBN 80-85452-52-9.